

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота бакалавра

за темою Удосконалення фінансово-економічних механізмів
забезпечення соціальної діяльності в системі публічного
управління

Виконала:
студентка групи ПУ22-1
спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Петрова О.М.
Керівник к.держ.упр., доц. Шевченко Н.І.
Рецензент

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет / ННІ	_____ управління _____
Кафедра	публічного управління та митного адміністрування
Рівень вищої освіти	бакалавр
Спеціальність	281_ Публічне управління та адміністрування
Освітня програма	Публічне управління та адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри публічного управління та митного адміністрування

_____/ Антонова О. В. /
„ _____ ” _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
здобувачу вищої освіти

Петровій Ользі Михайлівні

1. Тема роботи Удосконалення фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління керівник роботи _____ к.держ. упр., доцент Шевченко Н.І. _____, затвержені наказом по УМСФ від «20» квітня 2026 року № 303-кс

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 25.05.2026 - 05.06.2026

3. Вихідні дані до роботи: Конституція України, Закони України «Про соціальні послуги», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та інші нормативно правові акти, монографії, підручники, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, статистичні матеріали, офіційні сайти Міністерства фінансів та Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України тощо.

4. Зміст роботи (перелік питань для розробки): Теоретико-методологічні засади фінансово-економічного забезпечення соціальної діяльності. Аналіз та шляхи вдосконалення фінансового забезпечення соціальної діяльності в сучасних умовах.

5. Перелік графічного матеріалу: таблиці, діаграми, схеми, що доповнюють та ілюструють ключові аспекти дослідження

6. Дата видачі завдання 05.01.2026-15.01.2026

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення теми кваліфікаційної роботи	31.12.25	
2.	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	15.01.26	
3.	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	до 01.04.26	
4.	Збір та обробка статистичних і звітних даних	до 01.04.26	
5.	Проведення розрахунків та аналізу	до 01.04.26	
6.	Написання вступу	до 05.04.26	
7.	Написання розділу 1	до 20.04.26	
8.	Написання розділу 2	до 15.05.26	
9.	Підготовка висновків	до 20.05.26	
10.	Оформлення роботи	до 25.05.26	
11.	Подання на кафедру електронного варіанту роботи для перевірки на плагіат	до 31.05.26	
12.	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	до 10.06.26	
13.	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	до 05.06.26	

Здобувачка освіти _____ Петрова О.М.

Керівник роботи _____ Шевченко Н.І.

АНОТАЦІЯ

Петрова О.М. Удосконалення фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2026.

Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління України в умовах сучасних кризових викликів.

У роботі розкрито сутність та внутрішню структуру соціальної діяльності як пріоритетного об'єкта публічного управління. Надано комплексну характеристику чинним фінансово-економічним інструментам та проаналізовано нормативно-правову базу регулювання соціальних програм.

Здійснено дезагрегований статистичний аналіз фінансування соціальної сфери на державному та місцевому рівнях за період 2021–2025 рр. Виявлено глибокі структурні диспропорції бюджетної системи, зокрема критичне зміщення тягаря утримання соціально-гуманітарної інфраструктури на рівень місцевих громад на тлі вимивання їхньої дохідної бази. Оцінено ступінь залежності цивільних видатків бюджету від надходжень єдиного соціального внеску (ЄСВ) та зовнішньої міжнародної допомоги.

Досліджено передовий зарубіжний досвід застосування інноваційних квазі-ринкових фінансових інструментів у соціальній діяльності та визначено перспективи його адаптації в Україні для фінансування програм інтеграції ветеранів війни та внутрішньо переміщених осіб.

Обґрунтовано стратегічні напрями оптимізації фінансово-економічних механізмів у публічному врядуванні. Доведено, що ключовим інструментом підвищення ефективності соціальних видатків є поглиблена цифровізація процесів адміністрування (через екосистему «Дія»), автоматизація верифікації отримувачів допомоги та перехід до гнучкого програмно-цільового управління.

Ключові слова: публічне управління, адміністрування, соціальна діяльність, фінансово-економічні механізми, державний бюджет, місцеві бюджети, єдиний соціальний внесок, цифровізація, верифікація видатків, цільове управління, соціальний захист.

SUMMARY

Petrova O. M. Improvement of Financial and Economic Mechanisms for Supporting Social Activities in the Public Administration System

Bachelor's qualification thesis for obtaining an educational degree in specialty 281 «Public Administration». University of Customs and Finance, Dnipro, 2026.

The purpose of the bachelor's qualification thesis is to substantiate the theoretical and methodological foundations and to develop practical recommendations for improving the financial and economic mechanisms for supporting social activity in the system of public administration of Ukraine under the conditions of modern crisis challenges.

The paper reveals the essence and internal structure of social activity as a priority object of public administration. A comprehensive characterization of the current financial and economic instruments is provided, and the normative-legal framework for regulating social programs is analyzed.

A disaggregated statistical analysis of social sphere financing at the state and local levels for the period 2021–2025 was carried out. Deep structural disproportions of the budget system were revealed, in particular, a critical shift of the burden of maintaining social and humanitarian infrastructure to the level of local communities against the backdrop of the erosion of their revenue

base. The degree of dependence of civil budget expenditures on the receipts of the single social contribution and foreign international assistance was evaluated.

The progressive foreign experience of using innovative quasi-market financial instruments in social activities is investigated, and the prospects for its adaptation in Ukraine for financing programs for the integration of war veterans and internally displaced persons are determined.

Strategic directions for optimizing financial and economic mechanisms in public governance are substantiated. It is proven that the key tool for increasing the efficiency of social expenditures is the deep digitalization of administration processes (via the «Diia» ecosystem), automation of beneficiary verification, and the transition to flexible program-targeted management.

Keywords: public administration, management, social activity, financial and economic mechanisms, state budget, local budgets, single social contribution, digitalization, verification of expenditures, target-oriented management, social protection.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	11
1.1. Сутність та структура соціальної діяльності як об'єкта публічного управління	11
1.2. Характеристика фінансово-економічних механізмів у соціальній сфері	20
1.3. Нормативно-правове регулювання фінансування соціальних програм в Україні	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	35
2.1. Аналіз сучасного стану фінансування соціальної сфери в Україні	35
2.2. Зарубіжний досвід застосування інноваційних фінансових інструментів у соціальній діяльності	48
2.3. Напрями оптимізації фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління	58
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	79

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку української державності, що характеризується глибокими трансформаційними зрушеннями, макроекономічними шоками та безпековими викликами періоду 2022–2026 років, функціонування системи соціального захисту населення набуває критично важливого значення. Соціальна діяльність держави є не лише інструментом підтримання належного рівня життя вразливих верств населення, а й фундаментальним чинником забезпечення національної безпеки, суспільної солідарності та стійкості людського капіталу.

Традиційна система публічного управління соціальною сферою в Україні, що тривалий час спиралася переважно на пряме фінансування видатків з державного та місцевих бюджетів, виявила свою обмеженість. Стрімке зростання кількості користувачів соціальних послуг і допомог – зокрема внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій осіб з інвалідністю – відбулося одночасно з критичним стисненням внутрішнього фіскального простору держави та фіксацією високої залежності від зовнішніх запозичень і грантів. У таких умовах виникає гостра управлінська суперечність між об'єктивною потребою в розширенні соціальної діяльності та обмеженістю наявних фінансово-економічних ресурсів для її забезпечення.

Подолання цього розриву вимагає системного переосмислення теоретико-методологічних засад і комплексної модернізації фінансово-економічних механізмів. Актуальним стає впровадження інноваційних інструментів публічного управління, таких як поглиблена цифровізація (через екосистему «Дія» та верифікаційні платформи), перехід до гнучкого цільового та програмно-цільового управління, а також адаптація прогресивного зарубіжного досвіду залучення небюджетного капіталу. Потреба у розробці прикладних рекомендацій щодо оптимізації фінансових потоків та підвищення ефективності адміністрування соціальних видатків зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи, її цільову спрямованість та структуру.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління України в умовах сучасних кризових викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено та розв'язано такі **завдання**:

- Розкрити сутність, внутрішню структуру та специфіку соціальної діяльності як ключового об'єкта публічного управління та адміністрування.
- Надати комплексну характеристику елементам фінансово-економічних механізмів, що застосовуються у соціальній сфері.
- Проаналізувати чинну нормативно-правову базу, що регулює процеси фінансування соціальних програм та інституцій в Україні.
- Здійснити дезагрегований аналіз сучасного стану, динаміки та структурних пропорцій фінансування соціальної сфери на державному та місцевому рівнях протягом 2021–2025 років.
- Дослідити зарубіжний досвід застосування інноваційних фінансових інструментів у соціальній діяльності та оцінити перспективи його імплементації в українську практику.
- Визначити та обґрунтувати стратегічні напрями оптимізації фінансово-економічних механізмів шляхом впровадження інструментів цифровізації, верифікації та цільового управління.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики у сфері соціального захисту та соціального забезпечення населення.

Предмет дослідження – фінансово-економічні механізми, інструменти, методи та організаційно-управлінські підходи до забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління України.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, застосування яких дозволило забезпечити об'єктивність та системність висновків. Зокрема, використано:

- метод системно-структурного та функціонального аналізу – для визначення архітектури соціальної діяльності та її класифікації як об'єкта врядування (підрозділ 1.1, 1.2);
- компаративний (порівняльно-правовий) метод – під час дослідження нормативно-правового регулювання та порівняння міжнародних моделей фінансування соціуму (підрозділи 1.3, 2.2);
- методи економіко-статистичного аналізу (групування, розрахунку відносних та середніх величин, аналізу динамічних рядів, графічного унаочнення) – для оцінки видатків зведеного, державного та місцевих бюджетів, а також динаміки надходжень ЄСВ і зовнішньої допомоги (підрозділ 2.1);
- метод логічного узагальнення та абстрагування – для формування перспективних напрямів цифровізації та цільового управління (підрозділ 2.3).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження безпосередньо інтегрується у контекст науково-дослідних тем, що розробляються в Університеті митної справи та фінансів, зокрема в межах наукових напрямів кафедри публічного управління та адміністрування, пов'язаних із модернізацією інституційних механізмів державного врядування та фінансово-економічної безпеки в умовах повоєнної трансформації суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у комплексному управлінському обґрунтуванні необхідності переформатування фінансового забезпечення соціальної сфери з моделі пасивного бюджетного розподілу на модель проактивного та адресного цифрового менеджменту.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дипломній роботі висновки, аналітичні узагальнення та практичні рекомендації можуть бути використані органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (зокрема фінансовими департаментами та управліннями соціального захисту) під час розробки локальних соціальних програм, оптимізації бюджетних витрат та реалізації стратегій цифровізації публічних послуг. Окремі теоретичні положення дослідження можуть

слугувати матеріалом для оновлення навчальних курсів «Публічне управління та адміністрування», «Публічні фінанси» та «Соціальна політика».

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів (що містять 6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 68 сторінок. Текст ілюстрований 14 таблицями, 11 аналітичними та порівняльними рисунками. Список використаних джерел містить 93 найменування в тому числі 8 іноземних видань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Сутність та структура соціальної діяльності як об'єкта публічного управління

Соціальна діяльність у сучасних умовах виступає однією з ключових сфер реалізації функцій держави та важливим об'єктом публічного управління. Її значення зумовлене необхідністю забезпечення соціальної стабільності, підвищення рівня життя населення, гарантування соціальних прав громадян та формування ефективної системи соціального захисту. У контексті трансформаційних процесів, євроінтеграційного курсу України та викликів воєнного часу роль держави у сфері соціальної діяльності суттєво посилюється, що потребує вдосконалення механізмів публічного управління та діяльності суб'єктів соціальної політики.

Суспільство є складною системою, функціонування якої залежить від ефективної взаємодії різноманітних сфер діяльності. Серед них особливе місце займає соціальна діяльність, що охоплює широкий спектр взаємодій, спрямованих на задоволення потреб та інтересів індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому [35, с.24].

Сутність соціальної діяльності полягає у створенні умов для гармонійного розвитку людини, підтримки соціально вразливих категорій населення, забезпечення соціальної справедливості та реалізації принципів соціальної держави. Відповідно до Конституції України, людина, її життя та здоров'я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю, що визначає соціальну спрямованість державної політики [30].

У науковій літературі соціальна діяльність трактується як сукупність організаційних, управлінських, економічних, правових та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення належних умов життєдіяльності населення,

задоволення соціальних потреб і підтримання соціальної рівноваги у суспільстві [38, с 51]. З позицій публічного управління соціальна діяльність розглядається як цілеспрямований вплив органів державної влади та місцевого самоврядування на соціальні процеси шляхом реалізації соціальної політики, надання соціальних послуг і забезпечення соціальних гарантій.

На думку О.Дзюбенко соціальна діяльність – це цілеспрямована активність суб'єктів, що відбувається в соціальному середовищі та пов'язана з виробництвом, розподілом, обміном та споживанням соціальних послуг, ресурсів та цінностей, а також з формуванням та розвитком соціальних відносин [19]. Вона інтегрує в собі економічні, політичні, культурні та інші аспекти життєдіяльності людини та суспільства.

За визначенням Г.Дворецької соціальна діяльність – це свідомо, цілеспрямована активність людей, спрямована на задоволення соціальних потреб, розв'язання суспільних суперечностей, покращення якості життя та гармонізацію взаємин між індивідами, групами та інституціями. [16]

З психологічної точки зору соціальна діяльність – це взаємодія особистості з іншими людьми в суспільстві, що передбачає співпрацю, спілкування, розв'язання конфліктів та сприяння розвитку інших людей. Вона є одним із важливих аспектів життя кожної людини, адже саме через неї вона формує свою особистість та відповідальність перед суспільством. [72]

У чинному законодавстві України термін «соціальна діяльність» не має окремого офіційного визначення як самостійна правова категорія. Водночас його зміст розкривається через суміжні поняття – «соціальні послуги», «соціальна робота», «соціальний захист», які закріплені у профільних нормативно-правових актах.

Соціальна діяльність як об'єкт публічного управління має двоєдину природу: з одного боку, вона є інструментом стабілізації суспільства (гарантування безпеки, подолання бідності, згладжування соціальних нерівностей), а з іншого боку, вона виступає драйвером економічного зростання, оскільки інвестиції в охорону здоров'я, освіту та соціальну інтеграцію безпосередньо підвищують якість та продуктивність трудових

ресурсів держави.

У межах парадигми нового публічного менеджменту соціальна діяльність держави трансформується від пасивної моделі (просто нарахування допомоги) до активної сервісної моделі (надання якісних, адресних соціальних послуг із фокусом на кінцевий результат – виведення особи чи родини зі складних життєвих обставин).[48]

У системі публічного управління структуру соціальної діяльності доцільно класифікувати за чотирма основними функціонально-цільовими блоками. Сутність та складові соціальної діяльності надано на рис.1.1

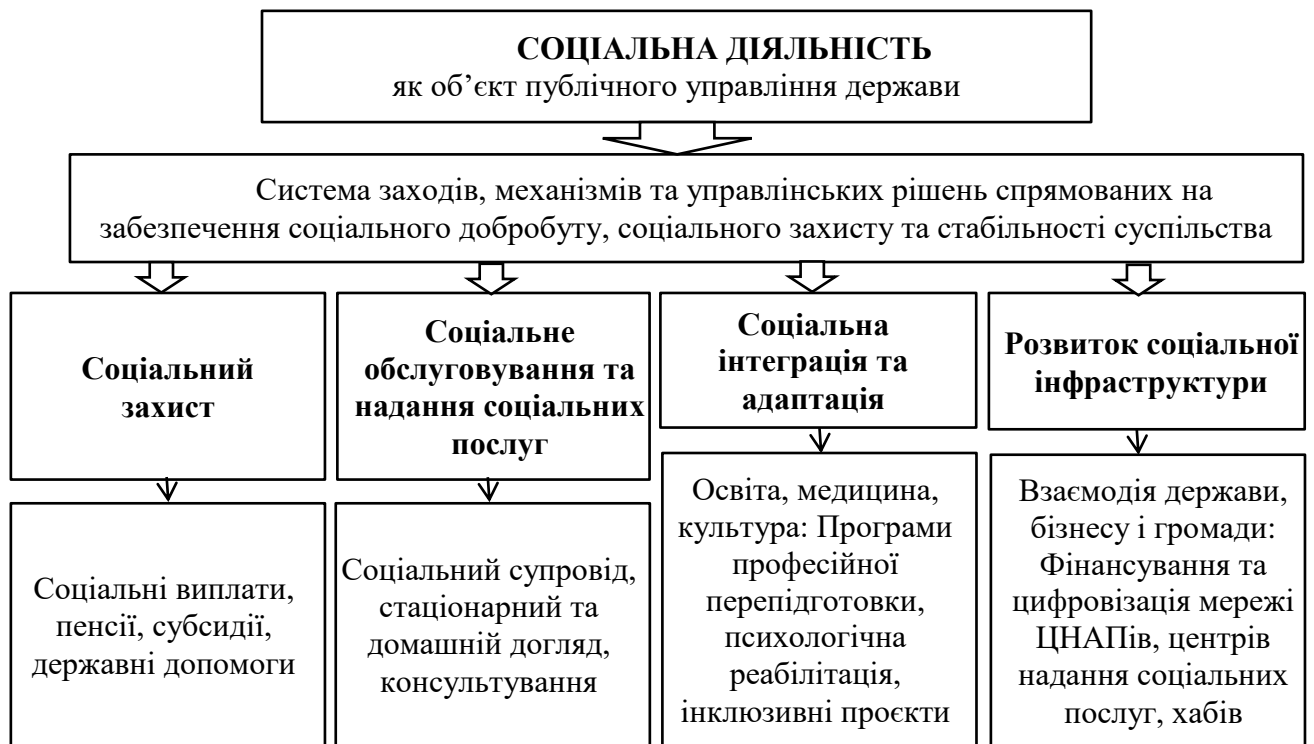

Рис.1.1. Сутність соціальної діяльності як об'єкта публічного управління

Джерело: розроблено автором на основі аналізу профільного законодавства України

Соціальний захист та соціальне забезпечення є базовим, історично першим компонентом соціальної діяльності. Його сутність полягає у створенні системи правових та економічних гарантій для громадян у разі настання соціальних ризиків (втрата працездатності, безробіття, старість, інвалідність).

Адміністративними інструментами соціального захисту та соціального забезпечення є пенсійне забезпечення, виплата державних допомог (наприклад,

одиноким матерям, малозабезпеченим сім'ям), субсидування житлово-комунальних послуг, страхування на випадок безробіття.

Соціальне обслуговування та надання соціальних послуг спрямоване на безпосередню підтримку осіб або соціальних груп, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО) і не можуть самостійно їх подолати. Специфіка адміністрування в Україні цього сегменту – активне реформується через впровадження принципу «гроші ходять за людиною». Складовими є: догляд вдома, соціальний супровід, психологічна та юридична допомога, підтримане проживання. Основними суб'єктами надання стають територіальні громади (комунальні центри соціальних послуг) та залучені на конкурсній основі недержавні організації (НДО).

Соціальна інтеграція, адаптація та реабілітація являється особливо критичним компонентом для України в умовах воєнної та пост-воєнної трансформації суспільства. Він передбачає повернення вразливих або ізольованих верств населення до повноцінного соціального та економічного життя. Пріоритетними напрямками є ветеранська політика (медична, психологічна та професійна реабілітація комбатантів, сприяння їхньому працевлаштуванню та відкриттю власного бізнесу), інтеграція ВПО (забезпечення житлом, перекваліфікація, адаптація в приймаючих громадах) та інклюзія (створення безбар'єрного простору для осіб з інвалідністю).

Розвиток соціальної інфраструктури та людського капіталу орієнтована на перспективу і включає створення умов для загального підвищення якості життя населення через доступ до суспільних благ. Складовими елементами є функціонування та модернізація закладів освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, а також мережі надання адміністративних і соціальних послуг (Прозорі офіси, ЦНАП, цифрові платформи на кшталт «Дія» та «Е-допомога»).

Ключовими характеристиками соціальної діяльності є:

– Цілеспрямованість: соціальна діяльність завжди має певну мету, спрямовану на досягнення конкретних соціальних результатів, таких як покращення якості життя, забезпечення соціальної справедливості, розвиток людського капіталу [48].

– Соціальна орієнтація: основним об'єктом та суб'єктом соціальної діяльності є людина, її потреби, інтереси та розвиток. Всі її прояви спрямовані на створення сприятливих умов для життєдіяльності індивідів та груп [29].

– Колективний характер: більшість видів соціальної діяльності передбачають взаємодію багатьох суб'єктів – індивідів, організацій, громадських об'єднань, державних структур. Це обумовлено складністю соціальних проблем та необхідністю консолідації зусиль для їх вирішення [32].

– Нормативно-ціннісна детермінованість: соціальна діяльність регулюється системою соціальних норм, цінностей, традицій, правових актів, які визначають допустимі форми та методи її здійснення [36].

– Багатомірність: соціальна діяльність проявляється у різних сферах життя суспільства – освіті, охороні здоров'я, соціальному захисті, культурі, дозвіллі тощо, і включає в себе різноманітні форми та методи [52].

Структура соціальної діяльності, як об'єкта публічного управління, може бути розглянута з позицій системного підходу, виділяючи такі взаємопов'язані елементи (рис.1.2).

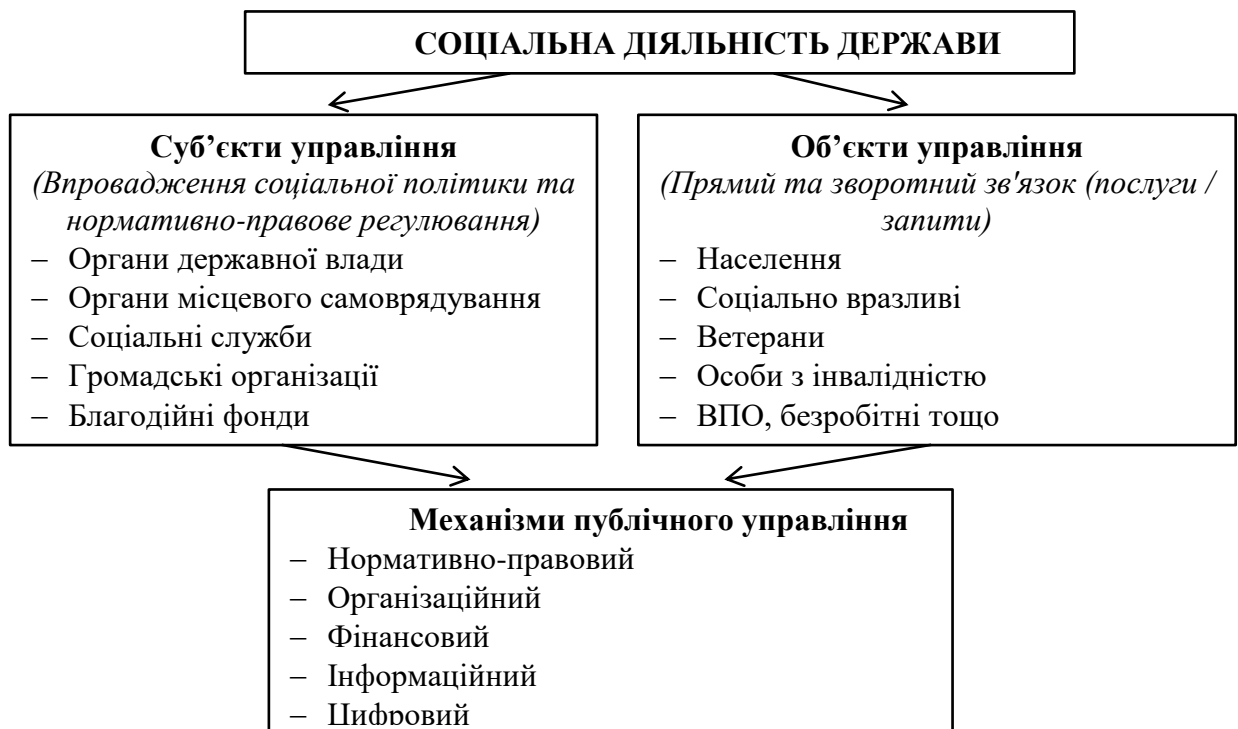

Рис.1.2. Структура соціальної діяльності у системі публічного управління

Джерело: розроблено автором на основі аналізу профільного законодавства України

До суб'єктів соціальної діяльності належать індивіди, соціальні групи, громадські організації, недержавні фонди, а також органи державної влади та місцевого самоврядування. Залежно від виду діяльності, суб'єкти можуть виступати як ініціатори, виконавці або контролери [1].

Об'єктами соціальної діяльності, як правило, виступають соціальні потреби, проблеми, інтереси населення, а також суспільні відносини, які потребують регулювання або вдосконалення. Наприклад, в системі освіти об'єктом є освітні потреби населення, а в системі соціального захисту – соціально вразливі категорії громадян [55].

Соціальна діяльність охоплює сукупність конкретних дій, процесів та операцій, спрямованих на досягнення поставлених цілей. Наприклад, надання соціальних послуг, проведення освітніх заходів, реалізація програм охорони здоров'я [40]. Основні складові соціальної діяльності як об'єкта публічного управління надано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні складові соціальної діяльності як об'єкта публічного управління

Складова	Характеристика	Основні інструменти реалізації
Соціальний захист	Підтримка населення у разі соціальних ризиків	Пільги, субсидії, пенсії, соціальні виплати
Соціальне забезпечення	Матеріальне та організаційне забезпечення громадян	Соціальні допомоги, страхування
Соціальні послуги	Надання допомоги особам у складних життєвих обставинах	Реабілітація, консультування, догляд
Соціальна інфраструктура	Мережа установ соціальної сфери	Лікарні, школи, центри соціальних послуг
Соціальне партнерство	Взаємодія держави, бізнесу та громадськості	Публічно-приватне партнерство, гранти, соціальні програми

Джерело: розроблено автором на основі аналізу профільного законодавства України

Засобами соціальної діяльності є ресурси, що використовуються в процесі діяльності, включаючи матеріальні (фінансові кошти, інфраструктура), людські (кадри, фахівці), інформаційні (дані, знання) та нормативно-правові (закони, підзаконні акти) [53].

Методами соціальної діяльності є способи та прийоми, за допомогою

яких здійснюється взаємодія суб'єктів та об'єктів. До методів можуть належати адміністративні, економічні, соціально-психологічні, педагогічні, інформаційні методи впливу [15].

Для реалізації соціальної діяльності використовуються спеціальні методи:

- Соціальні методи (соціальний вплив) - вплив на персонал та соціальні процеси через культурні норми, цінності та комунікації.
- Нормативно-правові інструменти - прийняття законів та нормативних актів, що регулюють соціальні права.
- Економічні механізми - розподіл бюджетних коштів на соціальні потреби. [55]

Результати соціальної діяльності можуть бути короткостроковими та довгостроковими, прямими та опосередкованими, кількісними та якісними. Оцінка результатів є важливою для коригування та вдосконалення управлінських рішень.

Ефективне публічне управління соціальною діяльністю передбачає врахування її багатогранності, динамічності та складності. Це вимагає від органів влади глибокого розуміння соціальних процесів, здатності до міжгалузевої координації, а також орієнтації на потреби та інтереси громадян. Функції соціальної діяльності у системі публічного управління надано в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Функції соціальної діяльності у системі публічного управління

Функція	Зміст функції	Практичне значення
Соціально-захисна	Захист населення від соціальних ризиків	Забезпечення соціальної стабільності
Регулятивна	Вплив держави на соціальні процеси	Координація соціальної політики
Адаптаційна	Інтеграція осіб у суспільство	Соціальна реінтеграція населення
Стабілізаційна	Підтримка суспільної рівноваги	Зниження соціальної напруги
Превентивна	Попередження соціальних проблем	Мінімізація соціальних ризиків

Джерело: розроблено автором на основі аналізу профільного законодавства України

Органи публічного управління відіграють ключову роль в організації,

координації та регулюванні соціальної діяльності. У цьому контексті соціальна діяльність виступає як об'єкт управління, що потребує:

- Стратегічного планування – визначення пріоритетних напрямків соціального розвитку, формування довгострокових цілей та завдань, розробка програм та проектів[73];

- Нормативно-правового регулювання – створення правової бази, що забезпечує функціонування соціальних інститутів, гарантує права громадян та визначає відповідальність суб'єктів соціальної діяльності [69];

- Ресурсного забезпечення – виділення необхідних фінансових, матеріальних та кадрових ресурсів для реалізації соціальних програм та проектів [53];

- Моніторингу та контролю – систематичного спостереження за ходом соціальної діяльності, оцінка її ефективності та відповідності поставленим цілям, виявлення проблем та їх своєчасне вирішення[82];

- Стимулювання та підтримки – створення умов для активізації громадської ініціативи, розвитку соціального партнерства, залучення недержавних організацій до вирішення соціальних проблем [83].

Дослідження механізму публічного регулювання соціальної сфери передбачає чітку ідентифікацію її суб'єктного складу. Оскільки соціальна діяльність як об'єкт публічного управління відзначається багаторівневістю та поліфункціональністю, склад її суб'єктів не обмежується лише державними інститутами. На сучасному етапі розвитку парадигми публічного менеджменту спостерігається децентралізація владних повноважень та активне залучення до надання соціальних послуг недержавного сектору – громадських об'єднань, благодійних фондів та приватних суб'єктів господарювання.

З метою систематизації управлінського впливу та розподілу функціональних обов'язків у досліджуваній сфері, доцільно структурувати ключових акторів за рівнями владних повноважень та інституційним статусом (табл. 1.3).

**Суб'єкти публічного управління соціальною діяльністю та їхні
функціональні завдання**

Рівень управління / Суб'єкт	Представники інституційного середовища	Ключові функціональні завдання у соціальній сфері
Макрорівень (Загальнодержавний).	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, Міністерство у справах ветеранів	Формування стратегічних пріоритетів, нормативно-правове регулювання, макрофінансове планування бюджетних програм
Мезорівень (Регіональний)	Обласні державні (військові) адміністрації, профільні	Координація реалізації державних програм на місцях, акумуляція та перерозподіл міжбюджетних трансфертів, моніторинг показників.
Мікрорівень (Місцевий / Рівень ТГ)	Органи місцевого самоврядування (ОМС), виконавчі комітети рад	Безпосереднє адміністрування соціальних послуг, оцінка потреб громади, фінансування комунальних установ за рахунок місцевих бюджетів.
Недержавний сектор (Партнерський)	Громадські організації (ГО), благодійні фонди, релігійні громади	Адресне надання послуг у межах соціального замовлення, волонтерська діяльність, забезпечення зворотного зв'язку між суспільством і державою.

Джерело: розроблено автором на основі [70]

Наведена інституційна матриця демонструє, що ефективність функціонування об'єкта управління – соціальної діяльності – прямо залежить від налагодження горизонтальних та вертикальних зв'язків між усіма зазначеними суб'єктами. При цьому мікрорівень (територіальні громади) в умовах децентралізації стає ключовою ланкою, де задекларовані державою соціальні гарантії трансформуються у конкретні та доступні для громадянина послуги. Це, своєю чергою, актуалізує потребу в дослідженні фінансової спроможності таких громад, що детально розглянуто у наступному підрозділі роботи.

В умовах реформ, соціальна діяльність трансформується з формальної підтримки у надання якісних соціальних послуг, адаптованих до потреб кожної людини.

Таким чином, соціальна діяльність у системі публічного управління є

багатоаспектною структурою. Її модернізація вимагає відходу від виключно витратної логіки (де держава є лише донором) до інвестиційної філософії, де фінансово-економічні механізми стимулюють соціальну активність, самозайнятність та адаптивність громадян.

1.2 Характеристика фінансово-економічних механізмів у соціальній сфері

У системі публічного управління реалізація стратегічних цілей соціальної політики безпосередньо детермінована ефективністю функціонування фінансово-економічних механізмів. Дані механізми виступають матеріальною основою гарантування конституційних прав громадян, фінансування соціальних послуг та розвитку людського капіталу. Розглядаючи дефініцію «фінансово-економічний механізм соціальної сфери», науковці, зокрема О. П. Крайник, визначають його як сукупність форм, методів, інструментів та інститутів формування, розподілу, використання фінансових ресурсів, а також економічного стимулювання, за допомогою яких суб'єкти публічної влади здійснюють регулюючий вплив на соціальні процеси [31].

Своєю чергою, у працях дослідників публічних фінансів наголошується, що фінансово-економічний механізм не є статичною структурою, а трансформується під впливом макроекономічних чинників, бюджетної децентралізації та процесів діджиталізації управління [20; 76]. Базовим законодавчим підґрунтям, що визначає параметри та межі функціонування цього механізму в Україні, є Бюджетний кодекс України [10], Податковий кодекс України [60], а також Закон України «Про соціальні послуги» [69].

У межах архітектури публічного управління фінансово-економічний механізм соціальної сфери класифікують за трьома основними функціональними компонентами:

1. Метод формування фінансових ресурсів.
2. Метод розподілу та касового виконання.

3. Інструменти економічного стимулювання та контролю результативності. (рис. 1.3)

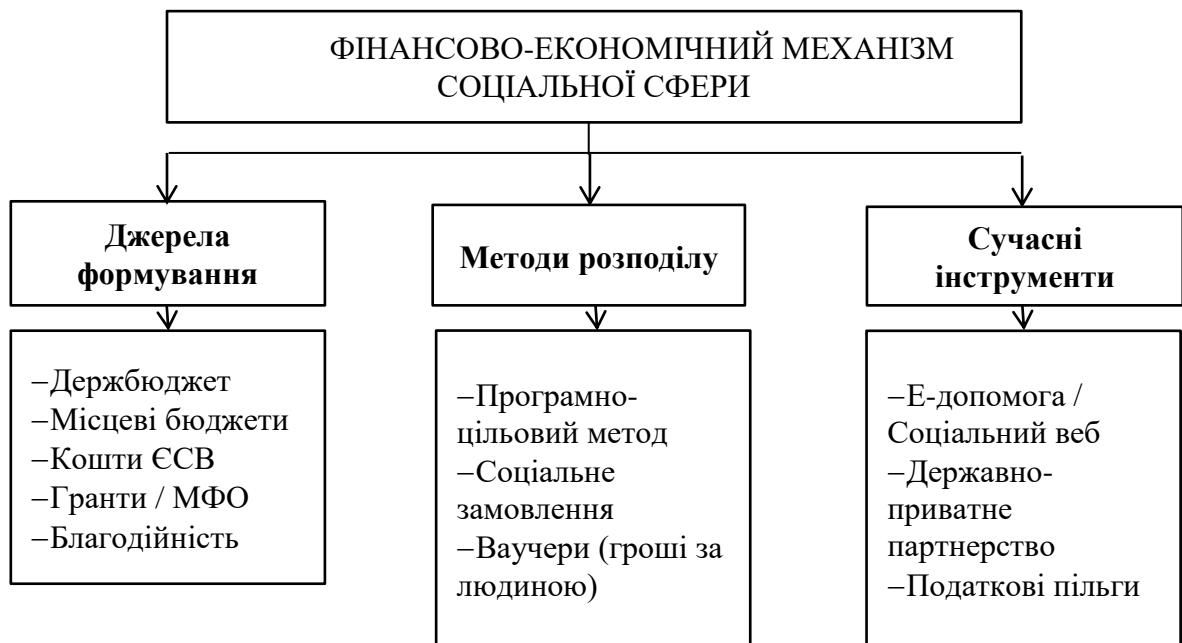

Рис. 1.3. Структурно-функціональна архітектура фінансово-економічного механізму соціальної сфери

Джерело: розроблено автором

Основною метою фінансування соціальної сфери є забезпечення доступності та якості соціальних послуг, гарантування мінімальних соціальних стандартів, а також створення умов для соціальної інтеграції населення. При цьому ефективність фінансування залежить не лише від обсягів ресурсів, а й від механізмів їх розподілу та використання.

Провідним джерелом фінансування соціальної сфери є кошти державного бюджету. Через бюджетну систему держава здійснює перерозподіл національного доходу з метою забезпечення соціальної рівноваги та підтримки соціально вразливих категорій населення. Видатки бюджету спрямовуються на виплату пенсій, соціальних допомог, субсидій, фінансування закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту.

Бюджетне фінансування має програмно-цільовий характер, що передбачає визначення конкретних цілей, показників результативності та

ефективності використання коштів відповідно до норм Бюджетного кодексу України. Водночас обмеженість бюджетних ресурсів, залежність від макроекономічної ситуації та високий рівень соціальних зобов'язань створюють ризики недостатнього фінансування окремих напрямів соціальної політики.

Програмно-цільовий метод дозволяє пов'язати виділення бюджетних асигнувань із конкретними показниками результативності соціальних програм (ефективність, якість, продукт). Проте, як зазначають В.Г.Сизюн та інші дослідники інституційних трансформацій, виключно бюджетне фінансування в умовах хронічного дефіциту публічних фінансів не спроможне повністю покрити зростаючі соціальні потреби суспільства, особливо в періоди пост-воєнного відновлення [76].

У зв'язку з цим у практику публічного управління впроваджуються квазіринкові фінансово-економічні інструменти, серед яких ключове місце посідає механізм соціального замовлення та принцип «гроші ходять за людиною». Правове регулювання цього процесу базується на Законі України «Про соціальні послуги», який передбачає залучення недержавного сектору (громадських організацій, благодійних фондів, приватних суб'єктів) до надання соціальних послуг за рахунок коштів місцевих чи державного бюджетів [69]. Такий підхід створює конкурентне середовище, оптимізує адміністративні витрати органів публічної влади та суттєво підвищує якість сервісу для кінцевого бенефіціара.

Економічна складова механізму також містить фіскальні інструменти регулювання та стимулювання. Згідно з Податковим кодексом України, до них належать податкові пільги для підприємств, які працевлаштовують осіб з інвалідністю або ветеранів війни, а також податкові вичети для громадян на здобуття освіти чи медичне страхування [60]. Це дозволяє частково перекласти навантаження із системи прямого соціального забезпечення на стимулювання самозайнятості та соціальної відповідальності бізнесу.

В умовах децентралізації зростає роль місцевих бюджетів у фінансуванні соціальної сфери. Органи місцевого самоврядування отримують ширші

повноваження щодо надання соціальних послуг, управління закладами освіти та охорони здоров'я, реалізації місцевих соціальних програм.

Фінансування з місцевих бюджетів дозволяє більш ефективно враховувати специфіку регіональних потреб та забезпечувати адресність соціальної допомоги. Однак існує проблема нерівномірності фінансової спроможності територіальних громад, що призводить до диференціації рівня соціальних послуг у різних регіонах.

Важливим джерелом фінансування соціальної сфери є кошти фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. До них належать пенсійний фонд, фонди соціального страхування на випадок безробіття, тимчасової втрати працездатності, нещасних випадків на виробництві.

Формування цих фондів здійснюється за рахунок страхових внесків роботодавців і працівників. Такий механізм дозволяє поєднати принципи солідарності та персональної відповідальності, забезпечуючи фінансову стійкість системи соціального захисту. Водночас демографічні виклики, тінізація економіки та дисбаланс між надходженнями і видатками створюють додаткове навантаження на страхові фонди.

Приватний сектор відіграє дедалі важливішу роль у фінансуванні соціальної сфери. До приватних джерел належать:

- кошти домогосподарств (оплата освітніх, медичних, соціальних послуг);
- добровільне страхування (медичне, пенсійне);
- благодійні внески та діяльність громадських організацій;
- корпоративна соціальна відповідальність бізнесу.

Розвиток приватного фінансування сприяє підвищенню якості послуг, конкуренції та інноваційності у соціальній сфері. Однак надмірна комерціалізація може призвести до обмеження доступності соціальних послуг для малозабезпечених верств населення.

У сучасних умовах важливим джерелом фінансування соціальної сфери є міжнародна допомога, гранти та кредити міжнародних фінансових організацій. Вони спрямовуються на підтримку реформ, розвиток соціальної

інфраструктури, реалізацію програм соціальної адаптації та реінтеграції населення.

Окремим, але критично важливим аспектом фінансово-економічного механізму соціальної сфери на сучасному етапі є діджиталізація фінансових потоків. Інтеграція платформ на кшталт «Е-допомога» та Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) дозволила мінімізувати транзакційні витрати, забезпечити верифікацію соціальних виплат та підвищити адресність допомоги. Завдяки автоматизації адміністрування суттєво знижуються корупційні ризики, а процес аудиту використання публічних коштів стає прозорим.

Для України особливого значення набуває залучення міжнародних ресурсів у контексті післявоєнного відновлення, зокрема у сферах охорони здоров'я, соціального захисту ветеранів, освіти та житлової політики.

Ефективним механізмом залучення додаткових ресурсів є державно-приватне партнерство (ДПП), яке передбачає співпрацю держави та бізнесу у реалізації соціально значущих проєктів. У рамках ДПП можуть фінансуватися будівництво медичних закладів, реабілітаційних центрів, освітніх установ, розвиток соціальних послуг.

Перевагами ДПП є можливість залучення інвестицій, підвищення ефективності управління та впровадження інноваційних рішень. Водночас необхідним є належне нормативно-правове забезпечення та прозорість механізмів реалізації таких проєктів.

Сучасні інструменти фінансово-економічного механізму соціальної сфери відображають глобальний перехід від традиційного утримання державних установ до гнучкого фінансування безпосередньо соціальних послуг. В Україні цей процес додатково каталізується двома чинниками: децентралізацією (громади отримали автономію) та воєнними викликами, що потребують миттєвої реакції фінансової системи.

Сучасні інструменти, що розглянуті, можна згрупувати в чотири ключові групи, а саме: цифрові та платформені інструменти; квазіринкові інструменти та контрактне фінансування; фіскальні (податкові) регулятори; інструменти

залучення альтернативного капіталу. Їх порівняльну характеристику надано в табл. 1.4.

Таблиця 1.4.

Порівняльна матриця інструментів фінансово-економічного механізму соціальної сфери

Інструменти	Головна перевага для держави	Обмеження у застосуванні
Цифрові платформи (ЄІССС, Дія)	Практично нульові корупційні ризики, миттєве надання допомоги.	Залежність від кібербезпеки та критичної інфраструктури (Інтернет, світло).
Соціальне замовлення (ГО)	Економія бюджетних коштів, висока якість послуг через конкуренцію.	Слабкий розвиток ринку недержавних надавачів у невеликих сільських громадах.
Податкові пільги для бізнесу	Стимулювання самозайнятості вразливих груп населення.	Тимчасове зниження поточних податкових надходжень до бюджету.

Джерело: розроблено автором на основі офіційних сайтів

1. Цифрові та платформені інструменти – інструменти, які змінили логіку адміністрування, забезпечивши прозорість, швидкість та високу адресність видатків.

Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС) являється централізованою системою, що об'єднує всі реєстри бенефіціарів, дозволяє автоматично перевіряти право на виплати (верифікація) та уникати дублювання допомоги.

Платформа «Е-допомога» – це інструмент, який пов'язав державні виплати, міжнародну донорську допомогу та волонтерські ініціативи. Для публічного управління це приклад ефективної координації різних джерел фінансування на одному майданчику.

Шеринг документів та е-послуги (через «Дію») являється інструментом, що мінімізує транзакційні витрати держави. Оформлення допомоги ВПО, субсидій чи статусів онлайн радикально знижує витрати на утримання штату чиновників, які раніше приймали паперові довідки.

2. Квазіринкові інструменти та контрактне фінансування. Ці інструменти ламають монополію держави на надання соціальних послуг і запроваджують

конкуренцію за бюджетні кошти. До цієї групи відносяться соціальні ваучери та соціальне замовлення.

Соціальні ваучери (принцип «Гроші ходять за людиною») передбачають, що держава або громада фінансує не ліжка в інтернаті, а видає бенефіціару сертифікат (ваучер) на оплату послуги. Людина сама обирає надавача (комунальний центр, приватний пансіонат чи громадська організація), а бюджет компенсує витрати.

Соціальне замовлення є механізмом, за якого органи місцевого самоврядування закупають соціальні послуги (наприклад, догляд за особами з інвалідністю або реабілітацію ветеранів) у недержавного сектору (NGO) через тендерні процедури. Це дешевше для бюджету, ніж створювати нову комунальну установу.

3. Фіскальні (податкові) регулятори є інструментами, що стимулюють ринок самостійно вирішувати соціальні завдання, зменшуючи пряме навантаження на видаткову частину бюджету. До цієї групи відносяться податкові преференції для інклюзивного бізнесу та податкові знижки громадянам.

Податкові преференції для інклюзивного бізнесу – це звільнення від окремих податків або зменшення ставки ЄСВ для підприємств, які працевлаштовують ветеранів війни чи осіб з інвалідністю.

Податкові знижки для громадян являється механізмом, що стимулює співфінансування соціальних благ (наприклад, повернення частини ПДФО, якщо громадянин самостійно оплачує навчання дитини або купує поліс добровільного медичного страхування).

4. Інструменти залучення альтернативного капіталу. В умовах дефіциту класичних бюджетних коштів публічне управління дедалі частіше використовує інструменти державно-приватного партнерства (ДПП).

Краудфандинг та благодійні е-фонди передбачають інтеграцію державних соціальних програм із благодійними фондами (наприклад, співфінансування протезування або придбання житла для ветеранів у форматі «50% бюджет / 50% донорські кошти»).

Грантове фінансування від МФО – це цільові кошти Світового банку, ЮНІСЕФ чи Єврокомісії, які залучаються під конкретні проєкти реформування соціальної інфраструктури в громадах.

Впровадження цих сучасних інструментів дозволяє трансформувати публічне управління соціальною сферою з «системи виплати допомоги» на «систему соціального інвестування», де кожна витрачена гривня створює умови для довгострокового розвитку людського капіталу.

Таким чином, фінансово-економічний механізм у соціальній сфері є складною багаторівневою системою, яка поєднує нормативно-законодавче регулювання, бюджетне фінансування, податкові стимули та сучасні цифрові технології. Трансформація цього механізму в системі публічного управління України вимагає поступового відходу від пасивної витратної моделі бюджетного утримання установ до гнучких інструментів інвестування в людський капітал, розвитку державно-приватного партнерства та розширення фінансової спроможності територіальних громад.

1.3 Нормативно-правове регулювання фінансування соціальних програм в Україні

У системі публічного управління фінансування соціальних програм потребує чітко структурованого та стабільного нормативно-правового забезпечення, оскільки воно регламентує процеси акумуляції, розподілу та цільового використання бюджетних коштів. Правове регулювання у цій сфері виступає гарантом дотримання конституційних прав громадян та водночас стрижневим інструментом реалізації державної соціальної політики. Як зазначає дослідниця В. М. Новікова, нормативно-правова база фіскального забезпечення соціальної сфери має безпосередньо корелювати з макроекономічними можливостями держави, мінімізуючи ризики декларативного законодавства, яке не підкріплене реальними фінансовими ресурсами [49].

Нормативно-правове регулювання фінансування соціальних програм в Україні має багаторівневу ієрархічну структуру (рис. 1.4):

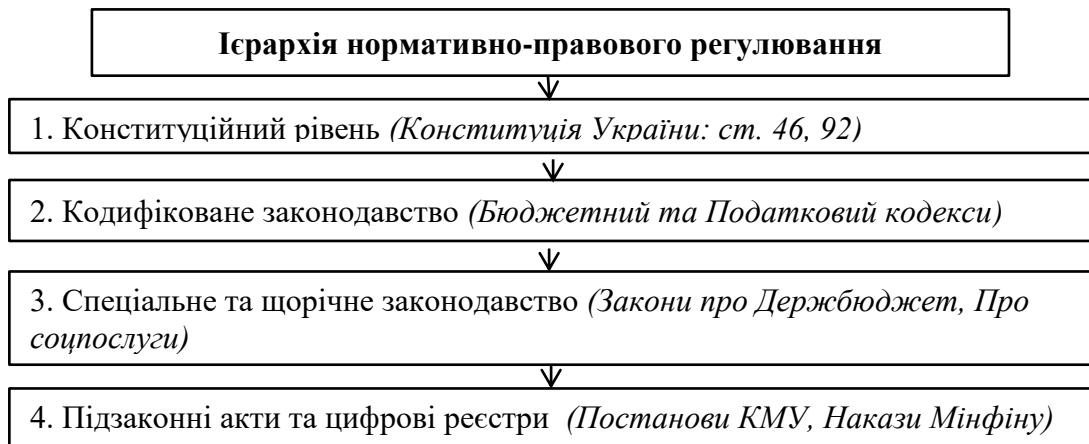

Рис. 1.4. Ієрархічна структура нормативно-правового регулювання фінансування соціальних програм

Джерело: розроблено автором

Базові вектори державної соціальної доктрини та архітектура гарантування прав громадян імплементовані в Основному Законі держави. Законодавче закріплення статусу України як соціальної та правової держави (ст. 1) детермінує її імперативний обов'язок щодо формування інклюзивного суспільного середовища, забезпечення суспільного добробуту та створення рівних можливостей для людського розвитку. Відповідно до ст. 3 Конституції України, найвищою соціальною цінністю визнано людину, її життя, здоров'я та безпеку, що визначає спрямованість діяльності інститутів публічної влади. Таким чином, конституційні приписи формують цілісну концептуальну матрицю для реалізації сучасної моделі соціальної політики [30].

Важливо підкреслити, що засади правового регулювання соціальних процесів належать до виключної компетенції законодавчої гілки влади. Згідно зі ст. 92 Конституції України, виключно законами України встановлюються основи соціального захисту, форми пенсійного забезпечення, принципи регулювання праці та зайнятості населення, а також засади публічної політики у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та материнства. Окреслений підхід

дозволяє забезпечити уніфікацію нормативно-правового поля та створює інституційні передумови для системного адміністрування ключових напрямів соціального розвитку [30].

Особливого значення в умовах сучасних викликів набуває конституційне закріплення соціальних гарантій для осіб, які забезпечують обороноздатність держави. Стаття 17 Конституції України визначає обов'язок держави щодо надання комплексної соціальної підтримки військовослужбовцям та членам їхніх сімей за рахунок фінансово-економічних інструментів бюджетної системи (пенсійні програми, грошові компенсації, пільги). Означений нормативний пріоритет підтверджує стратегічний статус даної категорії громадян у структурі публічного управління [30].

Резюмуючи вищевикладене, можна стверджувати, що конституційні імперативи утворюють фундаментальний базис правової системи фіскально-соціального регулювання в Україні. Чинна архітектура Основного Закону забезпечує стабільність, спадкоємність та верифікованість публічних рішень, спрямованих на підвищення стандартів життя населення.

Національне законодавство у сфері соціального захисту та соціального забезпечення почало формуватися 1990 року – ще до проголошення незалежності України – і на сьогодні тільки на рівні законів складається щонайменше із 58 документів, які безпосередньо встановлюють ті або інші види пільг, соціальних та компенсаційних виплат, а також соціальних послуг для різних категорій осіб. Так, з усього масиву проаналізованих законів 27 передбачають різні заходи соціального захисту для соціально вразливих категорій осіб, ще стільки ж встановлюють спеціальний соціальний захист для представників певних професій, і всього 4 закони передбачають різні заходи соціального захисту за певні заслуги (Табл. 1.5).

Згідно з чинним законодавством, в Україні нараховується близько 120 категорій пільговиків, з яких лише 45 категорій мають право на пільги за соціальною ознакою, а 57 – за професійною.

На рівні кодифікованого законодавства базовим інструментом виступає Бюджетний кодекс України, який регламентує правові засади функціонування

бюджетної системи, визначає склад доходів та видатків бюджетів різних рівнів, а також закріплює порядок застосування програмно-цільового методу.

Таблиця 1. 5

**Акти законодавства, які передбачають різні форми соціального захисту
для різних категорій громадян**

Категорії громадян	Пільги	Соціальні та компенсаційні виплати	Соціальні послуги
За соціальною ознакою	27	18	14
За професійною ознакою	27	16	—
За заслуги	4	3	3
Всього (актів законодавства)	58	37	17

Джерело: створено авторкою

Статті 89 та 91 Бюджетного кодексу України чітко розмежують видатки на соціальний захист та соціальне обслуговування між державним бюджетом та місцевими бюджетами (громадами), що є критично важливим в умовах реалізації реформи децентралізації влади [10].

Спеціальне та щорічне законодавство деталізує механізми фінансування конкретних напрямів соціальної діяльності. До цієї групи належать:

Щорічний Закон України «Про Державний бюджет України», який фіксує граничні обсяги фінансування Міністерства соціальної політики, Міністерства у справах ветеранів, обсяги субвенцій місцевим бюджетам та ключові соціальні стандарти (прожитковий мінімум, мінімальну заробітну плату).

Закон України «Про соціальні послуги», що визначає фінансово-економічні засади залучення недержавних суб'єктів до системи надання соціальних послуг шляхом бюджетного співфінансування та соціального замовлення [69].

Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», який слугує правовим орієнтиром для розрахунку обсягів бюджетних асигнувань.

Нормативно-правовий фундамент інклюзивної державної політики суттєвою мірою спирається на положення Закону України «Про основи

соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [67]. Цей акт регламентує вихідні імперативи публічного регулювання, серед яких ключове місце посідають принципи диференційованості, соціальної рівності, адресної допомоги, а також децентралізації та деконцентрації соціальних послуг через їх максимальну наближеність до безпосередніх споживачів у територіальних громадах.

Вагому роль у модернізації галузевого менеджменту відіграє законодавство, що нормує ринок соціальних послуг, зокрема в частині їх класифікації, критеріїв моніторингу якості, професійних стандартів та фінансово-економічного забезпечення. Ухвалення Закону України «Про соціальні послуги» ознаменувало концептуальний перехід від традиційного патерналістського фінансування інституцій до людиноцентристської сервісної моделі. Сучасний підхід орієнтований на раннє виявлення та профілактику складних життєвих обставин, комплексну оцінку потреб індивіда, капіталізацію людського потенціалу та соціальну реінтеграцію вразливих категорій громадян на рівні громад [69]. За таких умов інститути соціального захисту трансформуються у функціональні сервісні платформи, що актуалізує потребу в оптимізації управлінських процесів та підвищенні вимог до кваліфікації їхнього персоналу [54].

Стратегічним вектором підтримки сімейного капіталу та стимулювання позитивної демографічної динаміки виступає Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Даний нормативний акт визначає правове поле та інституційні алгоритми фінансового стимулювання родин, які виховують дітей, чітко диференціюючи підстави, ліміти та процедури призначення державних трансфертів [65].

Закріплені у цьому законі фінансові інструменти мають багаторівневий характер і супроводжують родину на різних етапах розвитку дитини. Функціонал закону охоплює допомогу при народженні, фінансову підтримку на ранніх етапах виховання, а також цільові субсидії на утримання дітей, позбавлених батьківського піклування. Така розгалужена архітектура виплат дозволяє публічній владі оперативнo нівелювати соціально-економічні ризики

та підтримувати різноманітні форми сімейного устрою.

Емпіричний аналіз результативності цього законодавчого акта підтверджує його вагомий стабілізаційний вплив на бюджети домогосподарств із дітьми, насамперед тих, що перебувають у зоні фінансового ризику. Практичне застосування передбачених законом фіскально-бюджетних важелів мінімізує бідність, полегшує доступ родин до освітньо-культурних та медичних послуг, що у підсумку створює безпечне середовище для соціалізації дітей та підвищує загальний рівень життєзабезпечення громадян.

Окрему увагу в сучасних наукових дискусіях приділено механізмам контролю та прозорості фінансових потоків у соціальній сфері. Як зазначає А. В. Жаворонок, в умовах дефіциту бюджетних коштів особливого значення набуває нормативне регулювання моніторингу та верифікації виплат [20]. Цей процес регламентується Законом України «Про верифікацію та моніторинг державних виплат», який закладає правову основу для перевірки достовірності інформації, що подається громадянами для отримання допомоги, за допомогою інтегрованих інформаційних систем [62].

Рівень підзаконних нормативно-правових актів представлений постановами Кабінету Міністрів України та наказами Міністерства фінансів та Міністерства соціальної політики. Вони визначають безпосередні порядки використання коштів за кожною окремою бюджетною програмою. Зокрема, постанови КМУ регулюють функціонування Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) та платформи «Е-допомога», які дозволили цифровізувати адміністрування видатків, підвищити їхню адресність та зменшити трансакційні витрати публічних інститутів.

Нормативно-правовий фундамент інклюзивної державної політики суттєвою мірою спирається на положення Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [67]. Цей акт регламентує вихідні імперативи публічного регулювання, серед яких ключове місце посідають принципи диференційованості, соціальної рівності, адресної допомоги, а також децентралізації та деконцентрації соціальних послуг через їх максимальну наближеність до безпосередніх споживачів у територіальних громадах.

Вагому роль у модернізації галузевого менеджменту відіграє законодавство, що нормує ринок соціальних послуг, зокрема в частині їх класифікації, критеріїв моніторингу якості, професійних стандартів та фінансово-економічного забезпечення. Ухвалення Закону України «Про соціальні послуги» ознаменувало концептуальний перехід від традиційного патерналістського фінансування інституцій до людиноцентристської сервісної моделі. Сучасний підхід орієнтований на раннє виявлення та профілактику складних життєвих обставин, комплексну оцінку потреб індивіда, капіталізацію людського потенціалу та соціальну реінтеграцію вразливих категорій громадян на рівні громад. [69] За таких умов інститути соціального захисту трансформуються у функціональні сервісні платформи, що актуалізує потребу в оптимізації управлінських процесів та підвищенні вимог до кваліфікації їхнього персоналу.

Стратегічним вектором підтримки сімейного капіталу та стимулювання позитивної демографічної динаміки виступає Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Даний нормативний акт визначає правове поле та інституційні алгоритми фінансового стимулювання родин, які виховують дітей, чітко диференціюючи підстави, ліміти та процедури призначення державних трансфертів [20].

Закріплені у цьому законі фінансові інструменти мають багаторівневий характер і супроводжують родину на різних етапах розвитку дитини. Функціонал закону охоплює допомогу при народженні, фінансову підтримку на ранніх етапах виховання, а також цільові субсидії на утримання дітей, позбавлених батьківського піклування. Така розгалужена архітектура виплат дозволяє публічній владі оперативно нівелювати соціально-економічні ризики та підтримувати різноманітні форми сімейного устрою.

Емпіричний аналіз результативності цього законодавчого акта підтверджує його вагомий стабілізаційний вплив на бюджети домогосподарств із дітьми, насамперед тих, що перебувають у зоні фінансового ризику. Практичне застосування передбачених законом фіскально-бюджетних важелів мінімізує бідність, полегшує доступ родин до освітньо-культурних та медичних

послуг, що у підсумку створює безпечне середовище для соціалізації дітей та підвищує загальний рівень життєзабезпечення громадян.

Таким чином, нормативно-правове регулювання фінансування соціальних програм в Україні є багаторівневою структурою, яка динамічно розвивається. Попри наявність міцного законодавчого базису (БКУ, спеціальні закони), пріоритетними напрямками вдосконалення нормативного забезпечення в системі публічного управління є систематизація підзаконних актів, спрощення процедур бюджетного фінансування недержавних надавачів послуг та остаточне правове закріплення цифрових інструментів контролю за рухом публічних фінансів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1 Аналіз сучасного стану фінансування соціальної сфери в Україні

Трансформація системи фінансування соціальної сфери в Україні на сучасному етапі відбувається в умовах безпрецедентних макроекономічних викликів, зумовлених тривалою повномасштабною військовою агресією, депопуляцією, масовим внутрішнім та зовнішнім переміщенням громадян, а також супутнім руйнуванням критичної та соціальної інфраструктури. Публічне управління у цій царині змушене балансувати між двома критичними векторами: з одного боку – стрімким зростанням потреби населення в інструментах соціального захисту та реабілітації, з іншого – жорсткими обмеженнями дохідної частини державного та місцевих бюджетів [54].

Базова система соціальної підтримки, що дісталася Україні у спадок, за часи її суверенітету значно розрослася через упровадження численних нових програм та виплат. Це забезпечило широке охоплення громадян державними гарантіями, проте водночас створило надмірний тиск на бюджет. В умовах хронічних економічних потрясінь фінансові ресурси держави неспроможні повноцінно й бездефіцитно покривати постійно зростаючі видатки цієї сфери.

Для об'єктивної оцінки фінансово-економічного механізму забезпечення соціальної сфери необхідно проаналізувати динаміку та структуру видатків Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією. Для оцінки детермінант розвитку та виявлення деструктивних факторів у системі фінансово-економічного забезпечення соціальної сфери, першочергово необхідно дослідити динаміку та структуру надходжень до бюджетної системи України. Ефективність інструментів публічного управління безпосередньо корелює із обсягом фінансових ресурсів, якими володіє держава на кожному з рівнів врядування.

Проведений аналіз формування дохідної частини зведеного бюджету України за період 2021–2025 рр. свідчить про стрімке номінальне зростання фінансових ресурсів держави, що відбувалося на тлі глибоких структурних зрушень у співвідношенні між загальнодержавними та місцевими інтересами (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка доходів зведеного бюджету України за 2021-2025 рр, млрд. грн

Доходи	2021	2022	2023	2024	2025
Доходи зведеного бюджету, всього млрд.грн	1662,2	2196,3	3104,3	3587,8	4338,0
В т.ч. доходи державного бюджету	1296,9	1787,4	2672,0	3122,7	3834,2
Частка державного бюджету у зведеному бюджеті, %	78,0	81,4	86,1	87,0	88,4
Доходи місцевих бюджетів	580,7	555,1	652,6	679,5	751,9
Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, %	22,0	18,6	13,9	13,0	11,6

Джерело: складено автором за даними Мінфіну [86]

Розмір доходів зведеного бюджету завжди більший за доходи лише державного чи лише місцевих бюджетів окремо, але він менший за їхню просту арифметичну суму. Причиною цього є так зване подвійне зарахування (дублювання) одних і тих самих коштів, а саме – міжбюджетні трансферти. (рис.2.1)

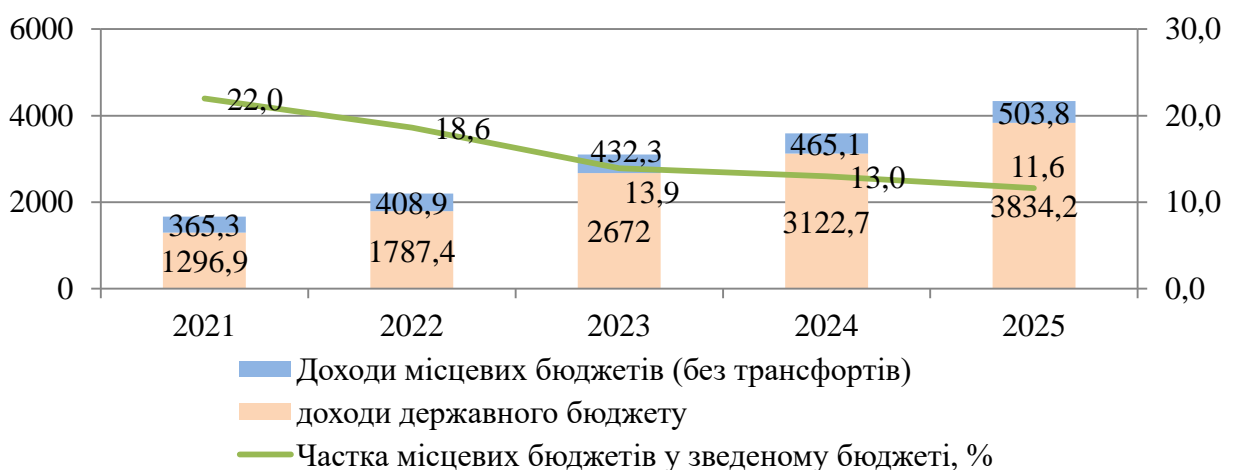

Рис. 2.1 Динаміка доходів зведеного бюджету за 2021 -2025 рр

Джерело: побудовано автором за даними Мінфіну [86]

Згідно з розрахованими даними, обсяг доходів зведеного бюджету зріс у

2,6 рази – з 1662,2 млрд. грн. у 2021 р. до 4338,0 млрд. грн. у 2025 р. Проте, детальний структурний розподіл вказує на виражену фіскальну централізацію

Якщо у 2021 р. частка державного бюджету у структурі зведеного становила 78,0%, то до 2025 р. цей показник досяг критичної позначки у 88,4%. Відповідно, питома вага місцевих бюджетів скоротилася майже вдвічі – з 22,0% до 11,6%. Такий тренд зумовлений перерозподілом ключових податкових надходжень (зокрема, вилученням «військового» ПДФО з місцевих рівнів на користь центрального бюджету для фінансування сектору безпеки й оборони). З позиції публічного управління це фіксує суттєве звуження фінансової самостійності територіальних громад та посилює їхню залежність від вертикальних трансфертів, що прямо обмежує спроможність органів місцевого самоврядування гнучко реагувати на соціальні запити на місцях.

Паралельно з деформацією дохідної частини відбувалося ще більш стрімке розширення видаткових зобов'язань держави (табл.2.2)

Таблиця 2.2

Динаміка видатків зведеного бюджету України за 2021-2025 рр, млрд. грн

Видатки	2021	2022	2023	2024	2025
Видатки зведеного бюджету, всього	1 844,4	3 043,5	4 440,9	4 944,0	5 999,5
Видатки державного бюджету	1 490,3	2 705,4	4 014,4	4 486,7	5 473,6
Видатки місцевих бюджетів	569,4	484,3	646,8	671,8	774,1
Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, %	22,0	18,6	13,9	13,0	11,6

Джерело: складено автором за даними Мінфіну[86]

Загальний обсяг видатків зведеного бюджету за досліджуваний період збільшився у 3,25 рази, сягнувши у 2025 р. безпрецедентних 5999,5 млрд грн порівняно з 1844,4 млрд грн у 2021 р. Слід наголосити, що динаміка видатків суттєво випереджала темпи приросту доходів, формуючи хронічний та глибокий бюджетний дефіцит, який у 2025 р. перевищив 1,6 трлн грн. Це підтверджує раніше висунуту тезу про те, що архітектура публічних фінансів України функціонує в умовах жорстких обмежень і утримується від колапсу переважно завдяки макрофінансовій підтримці міжнародних партнерів.

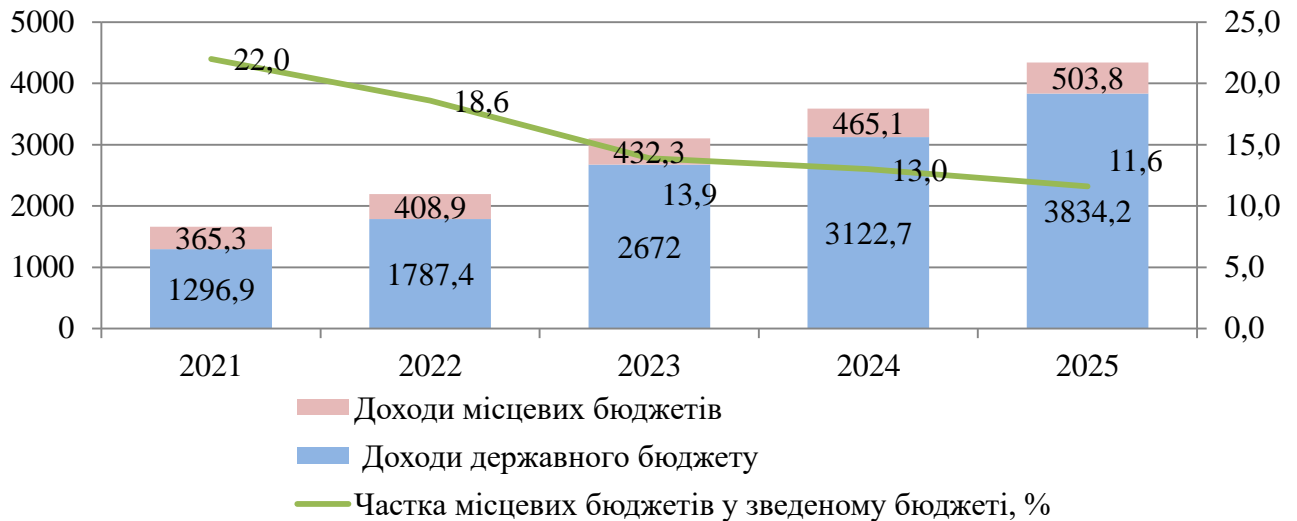

Рис.2.2 Частка державного і місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України за 2021-2025 рр

Джерело: складено автором за даними Мінфіну [86]

Аналіз статистичних даних Міністерства фінансів України та Державної казначейської служби свідчить, що соціальні видатки залишаються другою за обсягом статтею бюджетного фінансування після сектору національної безпеки та оборони [86]. Фінансова архітектура соціальної сфери за останні роки зазнала структурних деформацій, які чітко простежуються за допомогою макроекономічних індикаторів.

Для оцінки рівня соціальності зведеного бюджету України доцільно здійснити аналіз соціальних видатків в абсолютних значеннях, а також їх частку у видатках бюджету (табл. 2.3).

До соціальних видатків включено видатки на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення (в тому числі соціальний захист пенсіонерів), духовний та фізичний розвиток, а також видатки на житлово-комунальне господарство. Діяльність соціальної сфери спрямована не тільки на надання доступу до базових соціальних послуг, зокрема, освітніх, медичних, транспортних, забезпечення таких побутових потреб як електро-, водопостачання, опалення тощо, а також на створення умов для фізичного і духовного розвитку особистості.

Таблиця 2.3

Динаміка видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією, млн. грн.

Видатки	2021	2022	2023	2024	2025
Всього	1 844 377,7	3 043 499,1	4 440 940,2	4 944 026,1	5 999 467,1
Загальнодержавні функції	252 605,9	248 468,2	349 142,7	435 869,8	512 180,6
Оборона	127 527,3	1 142 872,4	2 097 620,5	2 304 475,1	3 069 857,4
Громадський порядок, безпека, судова влада	176 149,3	454 431,5	591 431,9	712 712,8	836 936,2
Економічна діяльність	293 350,1	156 434,3	247 291,3	259 859,4	258 106,1
Охорона навколишнього середовища	10 620,6	5 226,7	6 395,9	10 384,1	11 772,4
Житлово-комунальне господарство	56 894,5	41 160,1	70 397,8	66 178,9	91 051,9
Охорона здоров'я	203 610,4	215 275,9	217 419,5	238 652,7	262 045,5
Духовний і фізичний розвиток	43 358,4	33 636,0	38 471,1	45 533,3	48 478,2
Освіта	312 914,6	290 758,5	308 638,9	348 432,4	394 048,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	367 346,6	455 186,2	514 130,7	521 927,7	514 990,4
Частка соціальних видатків у загальних видатках зведеного бюджету України, %	53,36	34,04	25,89	24,70	21,85

Джерело: складено автором за даними Мінфіну [86]

Головною макроекономічною домінантою досліджуваного періоду стало вибухове зростання видатків на «Оборону» (у 24 рази: з 127,5 млрд грн до 3069,9 млрд грн) та «Громадський порядок і безпеку» (у 4,7 раза). Станом на 2025 р. ці дві статті акумулювали близько 65% усіх фінансових ресурсів країни.

Така гіпертрофована мілітаризація бюджету спричинила різке падіння частки соціальних видатків у загальній структурі. Якщо у 2021 р. сукупна частка видатків на житлово-комунальне господарство, охорону здоров'я, освіту, духовний розвиток та соціальний захист становила більше половини бюджету – 53,36%, то впродовж 2022–2025 рр. спостерігалось її послідовне та невпинне зменшення: до 34,04% у 2022 р., 25,89% у 2023 р. і до мінімального рівня у 21,85% у 2025 р.(рис.2.3)

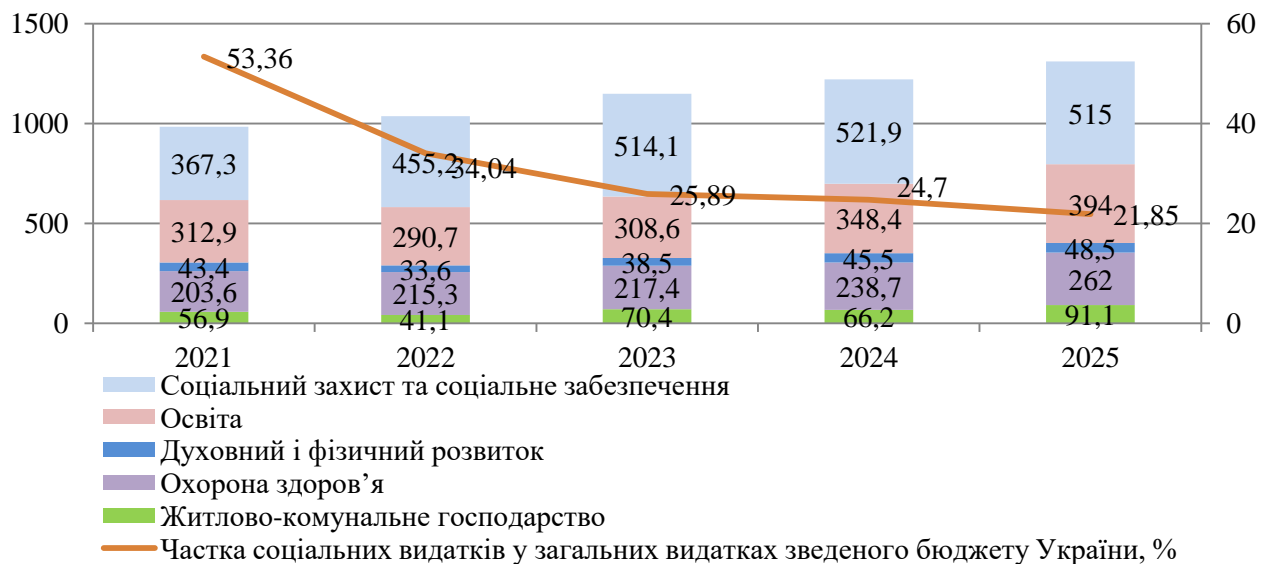

Рис. 2.3. Соціальні видатки зведеного бюджету України за функціональною класифікацією

Джерело: складено автором за даними Мінфіну [86]

Особливе занепокоєння викликає динаміка за безпосередньою статтею «Соціальний захист та соціальне забезпечення», яка є фінансовою основою публічного управління підтримкою вразливих верств населення.(табл.2.4)

Таблиця 2.4.

Частка соціальних видатків зведеного бюджету України, %

соціальні видатки	2021	2022	2023	2024	2025
видатки зведеного бюджету	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
житлово-комунальне господарство	3,08	1,35	1,59	1,34	1,52
охорона здоров'я	11,04	7,07	4,90	4,83	4,37
духовний і фізичний розвиток	2,35	1,11	0,87	0,92	0,81
освіта	16,97	9,55	6,95	7,05	6,57
соціальний захист та соціальне забезпечення	19,92	14,96	11,58	10,56	8,58
частка соціальних видатків у загальних видатках зведеного бюджету України, %	53,36	34,04	25,89	24,70	21,85

Джерело: складено автором за даними Мінфіну [86]

У структурному вираженні: частка соціального захисту у зведеному бюджеті впала з 19,92% у 2021 р. до 8,58% у 2025 р. Аналогічна негативна тенденція фіксується і за іншими статтями людського капіталу: частка видатків на освіту зменшилася з 16,97% до 6,57%, а на охорону здоров'я – з 11,04% до 4,37%.

Візуалізація структурних зрушень у видатковій частині зведеного бюджету України за функціональною класифікацією, представлена на рис. 2.4, дозволяє наочно оцінити масштаб переформатування пріоритетів державної політики та виявити ключові детермінанти, що визначають сучасний стан фінансування соціальної сфери. Порівняльний аналіз архітектури видатків між 2021 та 2025 роками унаочнює перехід від соціально-орієнтованої моделі бюджету до моделі мобілізаційного типу, держава перейшла від політики розвитку та модернізації цих сфер до режиму жорсткого бюджетного утримання та фінансування виключно критично необхідних мінімальних стандартів.

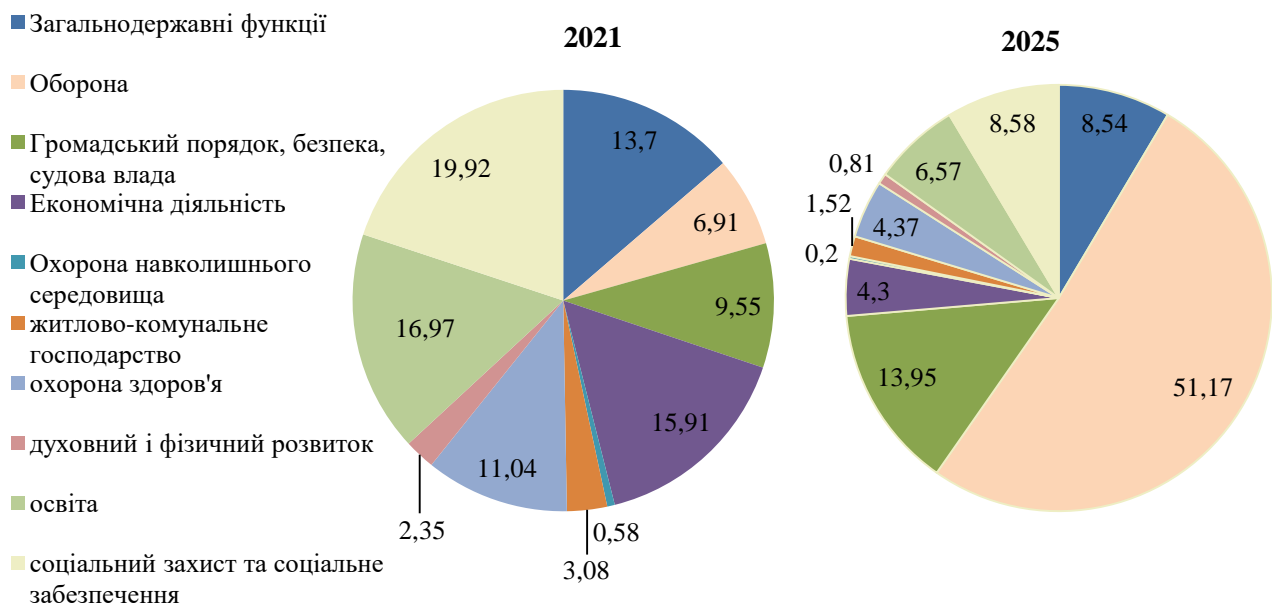

Рис.2.4 Порівняльна структура видатків зведеного бюджету України в 2021 та 2025 рр за функціональною класифікацією

Джерело: складено автором за даними Мінфіну[86]

Візуалізовані на рис. 2.4 структурні зрушення доводять, що за роки кризового періоду відбулася повна деформація колишнього фінансово-економічного механізму. Соціальна діяльність держави втратила статус головного макроекономічного пріоритету на користь воєнної безпеки.

Для більш глибокого розуміння трансформації фінансово-економічних механізмів у системі публічного управління необхідно провести дезагрегований

аналіз видатків за рівнями бюджетної системи. Це дозволить оцінити реальний ступінь централізації фінансових ресурсів та визначити, на який саме рівень врядування припав найбільший деструктивний тиск у досліджуваному періоді 2021–2025 рр.

Першочергово дослідимо динаміку та структуру видатків державного бюджету України за функціональною класифікацією.

Таблиця 2.5.

Динаміка соціальних видатків державного бюджету України за функціональною класифікацією, млрд. грн.

Видатки державного бюджету	2021	2022	2023	2024	2025
всього	1 490 258,9	2 705 423,3	4 014 418,1	4 486 682,7	5 473 577,2
Загальнодержавні функції	206 643,1	201 999,1	296 139,1	374 306,6	438 687,8
Оборона	127 527,3	1 142 872,4	2 097 620,5	2 304 475,1	3 069 857,4
Громадський порядок, безпека, судова влада	174 409,6	443 323,2	574 614,6	692 658,7	819 362,3
Економічна діяльність	180 989,9	95 368,4	134 307,6	163 133,8	168 746,1
Охорона навколишнього середовища	8 200,2	4 714,1	5 202,5	9 515,1	10 546,7
Житлово-комунальне господарств	164,1	528,6	8 369,4	7 540,5	14 986,0
Охорона здоров'я	170 505,2	184 267,8	179 258,2	201 445,4	218 840,5
Духовний і фізичний розвиток	15 970,3	11 051,3	11 817,7	16 202,7	15 797,5
Освіта	63 837,1	58 508,1	60 452,2	64 738,0	67 260,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	339 278,9	425 987,0	469 251,2	464 734,4	453 413,4
Частка соціальних видатків у загальних видатках зведеного бюджету України, %	39,57	19,09	18,17	16,82	14,07

Джерело: складено автором за даними Мінфіну [86]

Першочергово дослідимо динаміку та структуру видатків державного бюджету України за функціональною класифікацією. Протягом 2021–2025 рр. загальний обсяг видатків центрального бюджету демонстрував вибухові темпи номінального зростання – у 3,67 рази (з 1490,3 млрд. грн. до 5473,6 млрд.грн.). Проте внутрішня структура цих видатків зазнала радикальних деформацій під впливом безпекового фактора.

Головною статтею фінансування на державному рівні очікувано став

сектор «Оборони», видатки на який зросли з 127,5 млрд грн у 2021 р. до 3069,9 млрд грн у 2025 р., зайнявши більше ніж 56% усього державного бюджету. За рахунок цього відбулося різке та послідовне скорочення сукупної частки соціально-гуманітарних видатків у структурі державного сектору: якщо у 2021 р. вона становила 39,57%, то до 2025 р. впала до історичного мінімуму у 14,07%.

Номинально видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зросли з 339,3 млрд грн у 2021 р. до 453,4 млрд грн у 2025 р. Разом з тим, піковим періодом фінансування став 2023 рік (469,3 млрд грн), після чого розпочався стійкий тренд до зниження обсягів виділених коштів. Скорочення фінансування цієї статті у 2024–2025 рр. на тлі зростання загальних потреб вразливих груп свідчить про вичерпання внутрішнього фіскального простору центрального уряду.

Якісно інша фінансова архітектура та динаміка спостерігається під час аналізу видатків місцевих бюджетів України (табл.2.6).

Таблиця 2.6.

Динаміка видатків місцевих бюджетів України у 2021-2025 рр за елементами згідно функціональної класифікації, млн. грн.

Видатки	2021	2022	2023	2024	2025
Всього	569 428,2	484 295,2	646 822,6	671 798,1	774 057,1
Загальнодержавні функції	45 962,8	46 469,1	53 003,6	61 563,1	73 492,8
Громадський порядок, безпека, судова влада	1 739,7	11 108,3	16 817,3	20 054,0	17 574,0
Економічна діяльність	112 360,3	61 065,9	112 983,6	96 725,6	89 359,9
Охорона навколишнього середовища	2 420,4	512,5	1 193,4	869,0	1 225,7
житлово-комунальне господарство	56 730,5	40 631,4	62 028,4	58 638,4	76 066,0
охорона здоров'я	33 105,2	31 008,0	38 161,3	37 207,3	43 205,0
духовний та фізичний розвиток	27 388,0	22 584,7	26 653,4	29 330,5	32 680,7
освіта	249 077,4	232 250,4	248 186,7	283 694,3	356 787,6
соціальний захист та соціальне забезпечення	28 067,8	29 199,1	44 879,5	57 193,4	61 577,0
Міжбюджетні трансферти	12 576,1	9 465,6	42 915,3	26 522,3	52 088,5
частка соціальних видатків у загальних видатках зведеного бюджету України, %	63,44	73,44	64,92	69,38	69,81

Джерело: складено автором за даними Мінфіну[86]

На відміну від центрального уряду, для муніципального рівня саме соціально-гуманітарні функції залишаються безальтернативним пріоритетом публічного управління. Протягом усього досліджуваного періоду сукупна частка соціальних видатків у загальній структурі місцевих бюджетів стабільно утримувалася на надзвичайно високому рівні – від 63,44% у 2021р. із досягненням максимуму у 73,44% у 2022 р. та фіксацією на позначці 69,81% у 2025р.

Диспропорційний аналіз за статтями місцевого фінансування дозволяє зробити такі висновки:

Фінансування освіти на місцях зросло з 249,1 млрд грн до 356,8 млрд грн, стабільно поглинаючи майже половину всіх фінансових ресурсів територіальних громад. Це підтверджує, що первинна ланка та утримання освітньої інфраструктури повністю перекладені на органи місцевого самоврядування.

Стрімке зростання навантаження на локальний соціум – найбільш динамічною статтею став саме «Соціальний захист та соціальне забезпечення» на місцевому рівні. Фінансування за цим напрямом зросло у 2,2 рази – з 28,1 млрд грн у 2021 р. до 61,6 млрд грн у 2025 р. Такий стрибок є прямим наслідком децентралізації, коли громади змушені самостійно фінансувати локальні програми підтримки ВПО, пункти незламності, реабілітаційні заходи та надання первинних соціальних послуг на місцях.

Зіставлення двох рівнів бюджетної системи унаочнює інституційний розрив у фінансово-економічних механізмах: рівень центрального бюджету (де частка соціальних видатків впала з 39% до 14%) проти Місцевих бюджетів (де частка соціальної сфери стабільно утримується на рівні 65–70%).

Важливим індикатором у системі міжбюджетних відносин є також динаміка горизонтальних та вертикальних трансфертів, яка у 2025 р. досягла 52,1 млрд грн порівняно з 12,6 млрд грн у 2021 р., що свідчить про високу нерівномірність розвитку окремих громад та потребу у постійному бюджетному вирівнюванні з боку держави.

Узагальнюючи результати дослідження, слід сформулювати ключовий висновок для архітектури публічного управління: в Україні відбулося чітке функціональне розмежування бюджетних рівнів. Центральний бюджет перетворився на виключно «військово-безпековий» фонд, фіскальна спроможність якого щодо забезпечення соціальних функцій стрімко згасає.

Водночас основний тягар безпосереднього життєзабезпечення населення, функціонування шкіл, лікарень та надання соціальних допомог перемістився на рівень місцевих громад. Проте, як було доведено під час аналізу доходів, фінансова база громад (їхня частка у зведеному бюджеті) скоротилася до 11,6%.

Критичною суперечністю є те, що місцеві бюджети мають низьку частку в доходах держави (11,6%), але на них покладено майже 70% зобов'язань із фінансування життєдіяльності та соціального захисту населення у регіонах.

Цей дисбаланс між фіскальними можливостями громад та їхніми соціальними зобов'язаннями є ключовою загрозою для фінансової складової економічної безпеки держави. Подолання цього розриву вимагає відмови від практики подальшого вилучення ресурсів із місць та переходу до інноваційних моделей публічного управління, що базуються на залученні небюджетного капіталу, цифровій верифікації видатків та оптимізації мережі бюджетних установ.

Єдиний соціальний внесок являється ще одним джерелом фінансування соціальної діяльності держави. Він замінив собою чотири раніше існуючих обов'язкових державних соціальних збору: пенсійний, «безробіття», соцстрах (лікарняні), «нещасний випадок». Ставки ЄСВ диференціювалися в залежності від виду платника, а також в залежності від класів професійного ризику виду діяльності.

Загальні положення, що визначають порядок збору ЄСВ, встановлені Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2464-VI від 08.07.2010 (набрав чинності з 01.01.2011).

Єдиний внесок сплачується щомісячно за ставкою 22 %. Його розмір розраховується як добуток заробітної плати та ставки внеску. Максимальна

сума доходу, на яку нараховується єдиний внесок, у 2025 році дорівнює 20 розмірам мінімальної заробітної плати. Мінімальний страховий внесок – 1760 грн: 22 % від мінімальної заробітної плати (8000 грн). Максимальний страховий внесок – 35 200 грн: 22 % від 20 мінімальних заробітних плат (160 000 грн).

Загальна сума надходжень ЄСВ в Україні за 2021–2025 роки становить 2,69 трильйона гривень. Ці кошти акумулюються та цільово спрямовуються на фінансування пенсій і соціальних програм через систему загальнообов’язкового державного страхування. [17]

Офіційну динаміку надходжень єдиного соціального внеску надано на рис. 2.5.

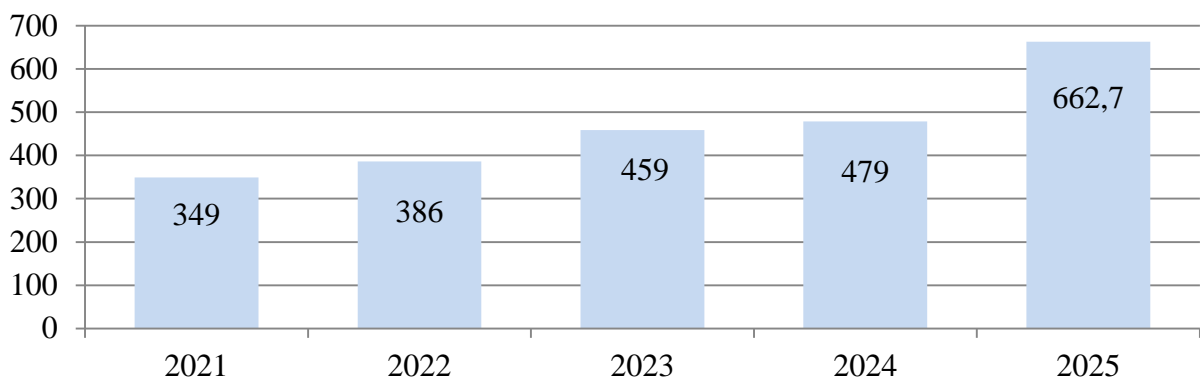

Рис. 2.5. Динаміка надходжень ЄСВ за 2021-2025 рр

Джерело: складено автором за даними Мінфіну[17]

У 2025 році надходження єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) склали 662,7 млрд гривень. Це на 113,9 млрд грн більше, ніж у 2024 році.

Річне зростання надходжень ЄСВ становить 20,8 %, що є позитивним сигналом для фінансової стабільності системи соціального страхування.

Динаміка надходжень ЄСВ свідчить про: підвищення рівня офіційної зайнятості; зростання фонду оплати праці; відновлення економічної активності.

Кошти ЄСВ є основним джерелом фінансування пенсій, лікарняних, допомоги з безробіття та інших соціальних виплат.

Сплата ЄСВ – підґрунтя для своєчасного виконання державою соціальних зобов’язань та стійкості соціальної системи. [11]

Позитивний тренд номінального зростання надходжень ЄСВ, відображений на рис. 2.5, не повинен створювати ілюзію повної фінансової автономії соціальної сфери. Через високі темпи інфляції та стрімке збільшення кількості реципієнтів соціальної допомоги (зокрема осіб з інвалідністю, ветеранів та сімей загиблих) реальна купівельна спроможність цих ресурсів є обмеженою.

Ба більше, лівова частка приросту ЄСВ забезпечена внутрішнім колом обігу державних коштів (коли держава фінансує зарплати військових із бюджету, і з них же повертається ЄСВ). Це підтверджує, що фінансово-економічний механізм формування позабюджетних соціальних фондів залишається вразливим до майбутніх структурних змін у секторі оборони.

Графічний аналіз доводить необхідність модернізації публічного управління у напрямі посилення контролю за легалізацією зайнятості в реальному секторі економіки. Тільки перехід до сталого зростання ЄСВ за рахунок відновлення цивільного бізнесу та створення нових робочих місць дозволить знизити критичну залежність Пенсійного фонду від прямих трансфертів із державного бюджету і гарантувати довгострокову фінансову безпеку держави.

Як розглядалося нами у першому розділі роботи, джерелами фінансування соціальної сфери є державний та місцеві бюджети, які забезпечують фінансування освіти, охорони здоров'я, державних соціальних допомог та пілґ; єдиний соціальний внесок (ЄСВ) (цільовий страховий платіж, який акумулюється в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування (зокрема, Пенсійним фондом України) для виплати пенсій та допомог за лікарняними), міжнародна технічна допомога та гранти, які відіграють значну роль у підтримці соціальної стабільності та фінансуванні гуманітарних потреб. Інформацію про типи фінансової допомоги, яка надається Україні, відображено у додатку Б, а її динаміка надано на рис. 2.6

Грантові кошти дозволили повністю забезпечити виплати пенсій, зарплат бюджетникам та інші соціально-гуманітарні потреби, тоді як власні внутрішні ресурси, отримані, в першу чергу, за рахунок податків, Україна спрямувала на

сектор безпеки й оборони.

Починаючи з 2022 року, національна система публічних фінансів зіткнулася з безпрецедентним дефіцитом бюджету.

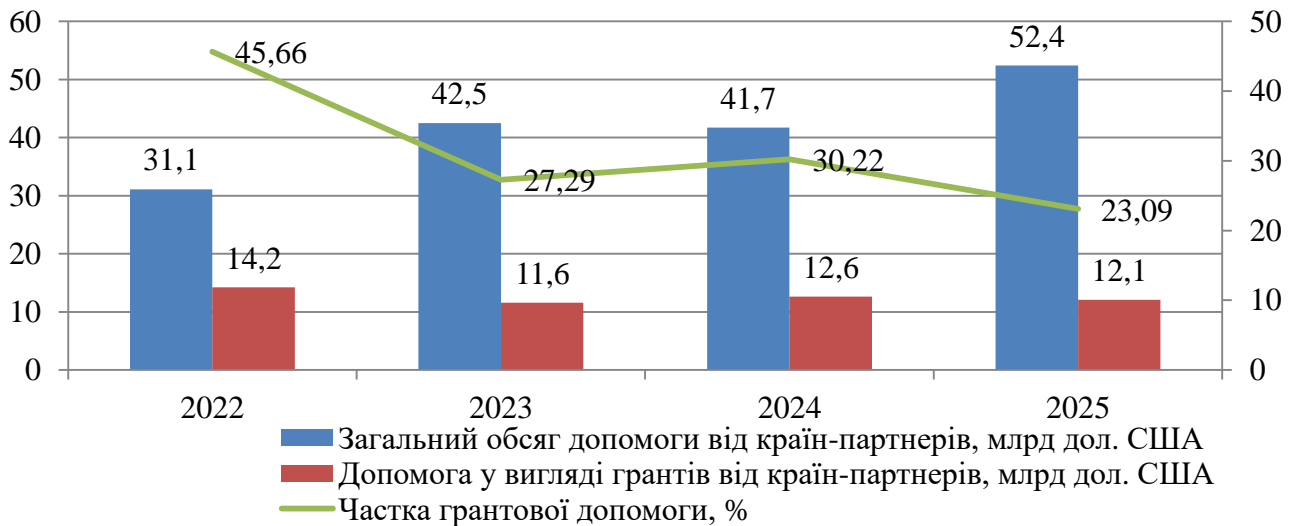

Рис.2.6. Зовнішнє фінансування Державного бюджету України в 2022 - 2025 рр.

Джерело: складено автором за даними Мінфіну[86]

Візуалізовані на діаграмі обсяги допомоги (що вимірюються десятками мільярдів доларів США щорічно із піковими значеннями у 2023–2024 рр.) доводять, що зовнішні ін'єкції стали єдиним фінансовим інструментом, який запобіг колапсу бюджетної системи та дозволив у повному обсязі виконувати зобов'язання перед громадянами.

Законодавчі обмеження та вимоги міжнародних донорів (МВФ, Світового банку, Європейського Союзу, США) чітко регламентували: іноземні кошти не могли бути спрямовані на військові потреби. Таким чином, фінансовий потік, відображений на рис. 2.6, цільовим порядком забезпечував фінансування саме невійськового сектору державного бюджету. Фактично, кожна друга виплачена пенсія, субсидія, допомога внутрішньо переміщеним особам, а також заробітні плати працівникам бюджетної сфери (освіта, охорона здоров'я) у 2022–2025 рр. були профінансовані за рахунок зовнішніх партнерів.

Дані рисунка демонструють поступову зміну фінансового інструментарію: якщо на початку кризового періоду значну частку становили безповоротні гранти (що не збільшували державний борг), то ближче до 2024–2025 рр. відбулося зміщення балансу в бік довгострокових пільгових кредитів (зокрема за програмою ЄС Ukraine Facility). Для публічного управління це означає суттєве зростання боргового навантаження на майбутні періоди.

Візуалізована на рис. 2.6 модель фінансування унаочнює головну системну вразливість сучасної соціальної політики України – її зовнішню залежність. Фінансово-економічний механізм соціуму виявився відірваним від реальних результатів функціонування національної економіки та став заручником геополітичної кон'юнктури й ритмічності надходження міжнародних трансів.

В таблиці 2.7 узагальнено вплив ключових макроекономічних індикаторів на систему публічного управління соціальною сферою.

Таблиця 2.7

Вплив ключових макроекономічних індикаторів на систему публічного управління соціальною сферою

Макроекономічний індикатор	Значення / Тенденція	Вплив на публічне управління
Частка соціальних видатків у ВВП	Стабільне утримання на рівні 18–22% (із урахуванням оборонного бюджету)	Свідчить про виражену соціальну спрямованість бюджету та гіпертрофовану роль держави як гаранта стабільності [11].
Рівень дефіциту Пенсійного фонду	Покривається за рахунок прямих трансфертів із держбюджету (>40% власних доходів ПФУ)	Обмежує маневреність фіскальної політики та потребує реформування системи солідарного страхування [11].
Частка міжнародної допомоги	Понад 50% від загального обсягу фінансування невійськових видатків	Формує ризики зовнішньої залежності бюджетної архітектури від грантових та кредитних ліній партнерів [12].

Головною специфікою сучасного стану фінансування є зміна пріоритетів усередині самого функціонального блоку соціального захисту. Офіційні звіти уряду фіксують зміщення фінансових потоків від традиційних видів допомоги

(наприклад, деяких видів сімейних допомог) у бік фінансування соціальних програм для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів війни, членів їхніх родин та сімей загиблих військовослужбовців [41].

Враховуючи тенденцію до поступового зниження обсягів прямої бюджетної підтримки наприкінці 2025 року, перед органами публічної влади постає стратегічне завдання. Подальша розробка механізмів державного управління вимагає негайного переходу від моделі «зовнішнього утримання» до пошуку внутрішніх стимулів: активізації внутрішнього ринку запозичень (ОВДП), розширення бази оподаткування через відновлення бізнесу, детінізації економіки та впровадження жорсткого аудиту ефективності використання кожної бюджетної гривні в межах соціальних програм.

Адміністрування виплат для ВПО, яке здійснюється через цифрові інструменти (зокрема, інтеграцію ЄІССС та порталу «Дія»), вимагало суттєвої мобілізації як внутрішніх бюджетних ресурсів, так і залучення коштів Світового банку в межах проєкту PEACE в Україні [57].

Проте ключовою інституційною проблемою фінансового механізму залишається хронічний дефіцит Пенсійного фонду України (ПФУ). Фінансова модель ПФУ є критично залежною від загального стану ринку праці та рівня сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ). Унаслідок релокації бізнесу, зростання рівня безробіття та тінізації зайнятості, викликані кризовими явищами, власних надходжень ПФУ недостатньо для виконання зобов'язань. Як зазначає В Гордієнко, «прямі дотації з Державного бюджету на покриття дефіциту ПФУ щорічно поглинають ресурс, який міг би бути спрямований на модернізацію мережі надавачів соціальних послуг, що консервує застарілу модель інституційного утримання замість розвитку ринку послуг» [14].

У контексті децентралізації публічного управління особливий інтерес викликає фінансування соціальної сфери на рівні територіальних громад (мікрорівень). Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», саме на органи місцевого самоврядування (ОМС) покладено обов'язок щодо виявлення осіб у складних життєвих обставинах та фінансування базового пакету

соціальних послуг за рахунок місцевих бюджетів [33]. Аналіз практики фінансування на місцях виявляє глибоку міжрегіональну та міжгромадську диференціацію, яку доцільно охарактеризувати за допомогою наступного логічного ланцюга причинно-наслідкових зв'язків:

1. Територіальна поляризація доходів - Етап 1. Вихідна нерівність.

Громади в тилкових або промислово розвинених регіонах мають значно вищий рівень надходжень ПДФО та місцевих податків порівняно з прифронтовими чи суто аграрними територіями.

2. Скорочення бюджетної спроможності – Етап 2. Фінансове стиснення.

Через вилучення «військового ПДФО» з місцевих бюджетів та загальне падіння економічної активності більшість громад стикаються з оптимізацією власних видаткових повноважень.

3. Фінансування за залишковим принципом – Етап 3. Дефіцит ресурсів.

ОМС змушені першочергово покривати захищені статті (заробітна плата комунальних працівників, оплата енергоносіїв), тоді як програми розвитку соціального замовлення та закупівлі послуг у NGO фінансуються мінімально.

4. Зниження якості та доступності послуг – Етап 4. Кінцевий результат.

Вразливі категорії громадян (особи з інвалідністю, самотні літні люди, ветерани на етапі реінтеграції) у фінансово неспроможних громадах втрачають доступ до професійного соціального супроводу, що посилює соціальну напругу.

Для нівелювання цієї асиметрії держава використовує інструменти вертикального вирівнювання – субвенції та дотації з державного бюджету місцевим. Зокрема, важливу роль відіграє субвенція на виплату грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення для внутрішньо переміщених осіб, які захищали незалежність України, а також для осіб з інвалідністю внаслідок війни [14]. Водночас практика використання субвенційного механізму часто критикується дослідниками за недостатню гнучкість та значні часові лаги між виділенням коштів та їх безпосереднім освоєнням на місцях.

Окремим, але стратегічно найважливішим аспектом сучасного аналізу є фінансове забезпечення політики соціального захисту та адаптації ветеранів.

Перехід ветеранів від військової служби до цивільного життя вимагає фінансування комплексних програм: від медико-психологічної реабілітації до стимулювання ветеранського підприємництва через надання грантів (наприклад, у межах урядової програми «Власна справа»). Наразі фінансово-економічний механізм у цьому секторі демонструє перехід від неефективних натуральних пілг (безкоштовний проїзд, земельні ділянки, які важко отримати) до монетизації та прямого фінансування послуг. Проте, за даними наукових моніторинрів, бюджетні призначення за лінією Міністерства у справах ветеранів України часто зазнають коригувань через необхідність перерозподілу коштів на потреби оборони, що створює ризики недофінансування довгострокових програм реінтеграції [57].

Додатковим деструктивним чинником виступає низький рівень залучення приватного та партнерського капіталу в межах державно-приватного партнерства (ДПП). Механізм соціального замовлення, детально описаний у нормативній базі, на практиці використовується лише поодинокими великими містами (Київ, Львів, Дніпро), тоді як у сільських та селищних громадах ринок недержавних надавачів соціальних послуг практично відсутній [58]. Це змушує державу утримувати громіздку та фінансово неефективну мережу комунальних територіальних центрів, де значна частина коштів витрачається на адміністрування та утримання будівель, а не на безпосередню допомогу людині.

Таким чином, проведений аналіз сучасного стану фінансування соціальної сфери в Україні дозволяє констатувати, що існуюча фінансово-економічна модель має виражений кризово-стабілізаційний характер. Вона значною мірою підтримується за рахунок міжнародних донорських макрофінансових трансфертів, що забезпечує виконання базових зобов'язань держави перед громадянами. Натомість внутрішні джерела фінансування, трансформовані процесами децентралізації, демонструють високу залежність від регіональних економічних диспропорцій. Подальший розвиток системи потребує переходу від бюджетного утримання установ до розширення

інструментів контрактного фінансування («гроші ходять за людиною») та цифровізації всіх етапів руху соціальних інвестицій.

Візуалізована модель фінансової стійкості підтверджує, що сучасний фінансово-економічний механізм соціальної сфери має критичну імпорتنу залежність від зовнішніх фінансових ін'єкцій. Будь-яке зниження частки міжнародних грантів автоматично трансформується у бюджетний дефіцит, який неможливо швидко покрити за рахунок внутрішніх фіскальних інструментів через звуження податкової бази в реальному секторі економіки.

Зазначене актуалізує необхідність перегляду парадигми публічного управління: від моделі лінійного бюджетного утримання установ потрібно переходити до диверсифікації джерел, оптимізації видатків через інструменти цифровізації та впровадження державно-приватного партнерства.

2.2 Зарубіжний досвід застосування інноваційних фінансових інструментів у соціальній діяльності

Соціально-економічні трансформації в Україні спрямовані на реалізацію євроінтеграційного курсу та впровадження європейських соціальних стандартів. Ратифікація Угоди про асоціацію з ЄС зумовила необхідність модернізації системи соціального захисту, розвитку соціального партнерства та посилення участі громадськості у соціальній сфері. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення міжнародного досвіду та кращих практик соціального забезпечення з метою їх адаптації до українських умов.

У більшості країн з розвинутою ринковою економікою системи соціального захисту сформувалися наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., тому вони мають вагомий досвід. Більше того, характерною рисою більшості економік світу є активна участь держави у реалізації соціальної політики, спрямованої на забезпечення умов життєдіяльності людини, розвиток її інтелектуального і професійного потенціалу. Перш за все це стосується фінансового забезпечення зазначеної сфери, що зазвичай відбувається за рахунок державних коштів. Найбільше державних витрат на соціальних захист

(включаючи охорону здоров'я) спрямовується у Данії – 58,%; Німеччині – 58,8%; Фінляндії – 57,3%, Норвегії – 56,3%. У цілому по країнах ЄС на соціальний захист витрачається в середньому 54% усіх державних коштів [39, с. 117].

Соціальні виплати, пільги та джерела фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в різних країнах суттєво відрізняються від тих, до яких звикло населення нашої держави. Соціальне забезпечення відрізняється від інших форм соціальної підтримки наступними особливостями:

1) допомога надається одержувачам без яких-небудь зустрічних зобов'язань з їх боку (наприклад, без винагороди за роботу або послуги, що надаються);

2) соціальне забезпечення не базується на індивідуальній угоді між одержувачем та постачальником послуги (як, наприклад, у разі страхування життя), а стосується великих груп осіб і тому має колективний характер[23, с. 40].

Залежно від умов надання допомоги розрізняють системи, які ґрунтуються на перевірці нужденності (право на допомогу мають тільки особи, чий дохід або добробут нижче певного рівня) та які не враховують рівень доходів (у них отримання допомоги не залежить від загального рівня доходів або добробуту одержувача або його сім'ї). В особливу категорію умовних систем віднесені і ті системи, які, крім іншого, вимагають від одержувача і (або) його родичів або сім'ї участі в конкретних державних (наприклад, освітніх або медичних) програмах [6, с. 38].

У сучасних умовах розвитку світової економіки важливого значення набуває використання інноваційних фінансових інструментів у сфері соціальної діяльності. Обмеженість бюджетних ресурсів, зростання соціальних потреб населення, посилення демографічних та економічних викликів зумовлюють необхідність пошуку нових механізмів фінансування соціальних програм. У багатьох країнах світу поряд із традиційними бюджетними методами активно застосовуються інноваційні фінансові інструменти, які дозволяють залучати приватний капітал до вирішення суспільно важливих проблем, підвищувати

ефективність використання ресурсів та забезпечувати орієнтацію на досягнення конкретних соціальних результатів.

Традиційне групування моделей соціального захисту країн світу надано в табл. 2.8

Таблиця 2.8

Моделі соціального захисту країн світу

Моделі	Характеристика
Скандинавська модель (Швеція)	Солідарна й універсальна система соціального захисту. Державні зусилля спрямовані на мінімізацію соціальних проблем і максимізацію надходжень до бюджету. Високий рівень зайнятості у країні (забезпечення значної частини захисту через роботу). Активне залучення жінок до трудової діяльності (виконання частини функцій з неформального догляду соціальними працівниками). Достатньо високий престиж соціальних працівників
Корпоративна модель (Австрія, Німеччина, Нідерланди, Швейцарія, Франція та Італія)	Участь різних секторів – державного, недержавного та неформального у сфері соціального захисту. Вища організація не повинна перебирати на себе функції, які може виконати організація нижчого рівня. Держава повинна надавати можливість недержавним і неформальним організаціям вирішувати певні питання. Суперництво між недержавними організаціями сприяє творчості та інноваціям. Система колективної відповідальності під контролем держави
Залишкова модель (Велика Британія)	Наголос на підтримці поза ринком праці. Орієнтація державної допомоги на соціальну патологію. Державна соціальна допомога має образ «останньої надії». Поляризація функцій догляду та контролю (держава – контроль, недержавні організації – здійснення догляду). Дуалізм держави і ринку у страхуванні, житловому забезпеченні, освіті, охороні здоров'я, службах допомоги у громад
Рудиментарна модель (Португалія, Іспанія, Греція, Ірландія)	Головна риса – юридичні права на соціальний захист мінімальні або взагалі відсутні. Функції соціального захисту держава перекладає на волонтерський та неформальний сектори. Пошук джерел фінансування програм соціального захисту – проблема соціальних працівників. Соціальні служби діють некоординовано і несистематично

Джерело: Побудовано автором на основі [48]

Одним із найбільш поширених інноваційних інструментів у соціальній сфері є соціальні облигації впливу (Social Impact Bonds, SIB). Вперше цей механізм був запроваджений у Велика Британія у 2010 році в місті Пітерборо. Суть даного інструменту полягає у тому, що приватні інвестори фінансують реалізацію соціальних програм, а держава повертає вкладені кошти лише у випадку досягнення визначених соціальних результатів. Перший проєкт був

спрямований на зниження рівня рецидивної злочинності серед колишніх ув'язнених. За даними Уряду Великобританії та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), застосування соціальних облігацій дозволило скоротити рівень повторних правопорушень та підвищити ефективність соціальних програм.[87, 88]

Позитивний досвід Великої Британії був поширений у багатьох країнах світу, зокрема у США, Канада, Австралія, Нідерланди та Німеччина. У США соціальні облігації впливу активно використовуються у сфері освіти, охорони здоров'я та боротьби з бездомністю. Наприклад, у штаті Массачусетс реалізовувалися програми соціальної адаптації молоді з груп ризику за участю приватних інвесторів та благодійних організацій. За інформацією Лабораторії ефективності управління Гарвардською школою Кеннеді, використання механізму SIB (Social Impact Bonds, або Облігації соціального впливу) сприяло підвищенню ефективності державних витрат та орієнтації соціальної політики на конкретний результат.[89] Це інноваційна модель фінансування державних послуг, де приватні інвестори фінансують соціальні програми. Вони отримують повернення коштів з відсотками від держави лише тоді, коли проєкт доведе свою ефективність і досягне заздалегідь узгоджених результатів.[13]

Важливим інноваційним інструментом є також зелені облігації (Green Bonds), які активно використовуються для фінансування соціально значущих екологічних та інфраструктурних проєктів. Найбільш активно цей механізм застосовується у країнах Європейського Союзу, зокрема у Франція, Швеція та Німеччина. За даними Всесвітнього банку, зелені облігації дозволяють акумулювати значні фінансові ресурси для реалізації програм енергоефективності, модернізації соціальної інфраструктури, розвитку громадського транспорту та охорони навколишнього середовища. Зокрема, у Франції значна частина коштів від випуску зелених облігацій спрямовується на розвиток екологічно безпечного житла та модернізацію системи соціального транспорту.[90].

У країнах Європейського Союзу активно застосовуються механізми державно-приватного партнерства (Public-Private Partnership, PPP) у соціальній

сфері. Наприклад, у Німеччина та Нідерланди приватний сектор бере участь у фінансуванні та управлінні об'єктами охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення. За інформацією Європейського інвестиційного банку, використання механізмів PPP дозволяє підвищити якість соціальних послуг, оптимізувати бюджетні витрати та залучити додаткові інвестиції у соціальну інфраструктуру. [92].

Особливого поширення в зарубіжній практиці набувають цифрові фінансові технології (FinTech) у соціальній сфері. У Естонії цифровізація державних фінансів дозволила значно підвищити прозорість системи соціального забезпечення та спростити доступ населення до соціальних послуг. Завдяки електронним платформам громадяни можуть отримувати соціальні виплати, подавати заявки на допомогу та контролювати використання бюджетних коштів онлайн. Як зазначається у матеріалах Європейської комісії, цифровізація соціальної сфери сприяє скороченню адміністративних витрат та зниженню корупційних ризиків. [92].

У Сінгапур ефективно використовується система державних соціальних накопичувальних фондів. Центральний ощадний фонд Сінгапуру (Central Provident Fund) забезпечує фінансування пенсійного забезпечення, медичних послуг та житлових програм громадян. За даними вищезазначеного фонду, така модель дозволяє забезпечити довгострокову фінансову стійкість соціальної системи та мінімізувати навантаження на державний бюджет. [93].

У Швеції значна увага приділяється розвитку соціального інвестування та фінансуванню соціального підприємництва. Держава стимулює участь приватного сектору у вирішенні соціальних проблем шляхом податкових пільг, грантової підтримки та механізмів співфінансування. За даними OECD, це сприяє формуванню ефективної моделі соціальної економіки та підвищенню рівня соціального захисту населення.[87]

Інформацію про досвід застосування інноваційних фінансових інструментів у соціальній діяльності зарубіжними країнами надано в додатку А.

Отже, зарубіжний досвід свідчить, що застосування інноваційних фінансових інструментів у соціальній діяльності дозволяє забезпечити більш

ефективне використання фінансових ресурсів, залучити приватний капітал до реалізації соціальних програм, підвищити прозорість фінансування та орієнтувати соціальну політику на досягнення конкретних результатів. Для України особливо актуальним є впровадження механізмів соціальних облігацій, державно-приватного партнерства, цифрових фінансових технологій та соціального інвестування, що сприятиме модернізації системи соціального забезпечення та підвищенню ефективності державної соціальної політики.

2.3 Напрями оптимізації фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління

У сучасних умовах трансформації системи публічного управління, децентралізації влади та посилення соціально-економічних викликів особливого значення набуває питання вдосконалення фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності. Ефективність функціонування соціальної сфери безпосередньо залежить від рівня фінансового забезпечення, якості бюджетного планування, результативності використання ресурсів та здатності держави адаптувати соціальну політику до сучасних умов розвитку.

Фінансово-економічні механізми, які раніше забезпечували соціальну діяльність, продемонстрували високий рівень інерційності та низьку адаптивність до стрімкого зростання кількості реципієнтів допомоги, зокрема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та ветеранів війни. Як зазначає В. М. Новіков, класична модель вітчизняного соціального захисту була надмірно централізованою та орієнтованою на процес фінансування установ, а не на кінцевий результат надання послуги громадянину [49]. Тож оптимізація цих механізмів є ключовою передумовою збереження фінансово-економічної безпеки держави та забезпечення соціальної стабільності.

Дослідження вітчизняного досвіду реформування публічних фінансів свідчить, що першочерговим напрямом оптимізації має стати децентралізація фінансових потоків із посиленням субсидіарності. Ефективність надання соціальних послуг безпосередньо залежить від фінансової спроможності

територіальних громад. У цьому контексті О. П. Крайник наголошує на необхідності переходу від механічного розподілу субвенцій з державного бюджету до формування власних фінансових ресурсів громад через інструменти стимулювання місцевого економічного розвитку та залучення грантового капіталу [31].

Для наочності трансформації підходів до фінансування пропонується впровадження моделі «гроші ходять за пацієнтом/клієнтом», яка вже частково довела свою ефективність у сфері охорони здоров'я. Порівняльний аналіз традиційного та оптимізованого фінансово-економічних механізмів наведено у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9.

**Порівняльна характеристика фінансово-економічних механізмів
соціального забезпечення**

Критерій порівняння	Існуючий механізм (інерційний)	Оптимізований механізм (цільовий)
Об'єкт фінансування	Бюджетна установа (кошторисне ліжко-місце, штатних одиниць)	Конкретна соціальна послуга, надана конкретному бенефіціару
Джерела надходжень	Виключно кошти державного та місцевих бюджетів (дотаційність)	Диверсифіковані джерела (бюджети, кошти донорів, соціальне підприємництво, ДПП)
Принцип розподілу коштів	Зрівняльний підхід без реальної оцінки статків родини (категоріальний)	Адресність (таргетованість на основі верифікації матеріально-побутового стану)
Рівень цифровізації	Частковий паперових та електронних носіїв, розпорошеність баз даних (дублювання)	Наскрізний інформаційну систему соціальної сфери – ЄІССС (інтеграція в Єдину)

Джерело: сформовано автором на основі [43,75,76]

Важливим вектором реформування системи публічного управління є впровадження інноваційних інструментів фінансування, які б зменшували безпосередній тиск на видаткову частину бюджету. Одним із таких інструментів є механізм державно-приватного партнерства (ДПП) у соціальній сфері. Як доводить у своїх працях Е. М. Лібанова, залучення приватного капіталу до будівництва та управління об'єктами соціальної інфраструктури (реабілітаційні центри, будинки підтримуваного проживання для літніх людей) дозволяє

державі виступати не єдиним інвестором, а замовником та контролером якості послуг [35]. Це мінімізує корупційні ризики та підвищує стандарти обслуговування.

Окремої уваги потребує оптимізація механізмів соціальної реінтеграції та професійної адаптації комбатантів. Державна політика у цій сфері має змістити фокус із пасивних виплат на активні економічні стимули. Згідно з дослідженнями Д.Пукір, фінансовий механізм забезпечення ветеранської політики повинен включати:

1. Надання пільгових цільових мікрокредитів на розвиток власної справи через Український ветеранський фонд.

2. Податкове стимулювання підприємств (зниження ставки єдиного соціального внеску – ЄСВ), які працевлаштовують ветеранів війни або осіб з інвалідністю внаслідок війни.

3. Ваучерну систему фінансування перенавчання за дефіцитними на ринку праці спеціальностями. [73]

Слід зазначити, що будь-яка оптимізація фінансових важелів не матиме довгострокового ефекту без належної цифрової трансформації управлінських процесів. Впровадження і повноцінне функціонування Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) дозволяє оптимізувати адміністрування виплат. За даними аналітичних звітів Міністерства соціальної політики України, автоматична верифікація отримувачів соціальної допомоги через перехресний аналіз державних реєстрів усуває «мертві душі» та дублювання виплат, що економить до 10–15% бюджетних асигнувань щорічно, які можуть бути перенаправлені на підвищення стандартів реальних отримувачів допомоги [56].

Фінансова стабільність соціальної системи в умовах перманентних криз досягається не скороченням обсягу підтримки, а чітким розмежуванням соціальних зобов'язань на гарантовані державні стандарти (фінансуються виключно з держбюджету) та додаткові локальні програми (формується залежно від фінансових можливостей конкретного муніципалітету).

Таким чином, комплексна оптимізація фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління має

базуватися на принципах фіскальної децентралізації, цифровізації (через цифрові сервіси та автоматичну верифікацію), адресності виплат, розвитку державно-приватного партнерства та переорієнтації ветеранської політики з пасивної допомоги на інструменти стимулювання самозайнятості. Впровадження зазначених напрямів дозволить створити гнучку, прозору та фінансово стійку систему соціального захисту, здатну протидіяти сучасним викликам національній безпеці України.

Фінансово-економічний механізм забезпечення соціальної діяльності являє собою систему форм, методів, інструментів і важелів управління фінансовими ресурсами, спрямованих на реалізацію соціальної політики держави, забезпечення соціального захисту населення та надання соціальних послуг. У структурі цього механізму важливу роль відіграють бюджетне фінансування, міжбюджетні трансферти, податкові інструменти, соціальне страхування, державно-приватне партнерство та інноваційні фінансові інструменти.

Однією з ключових проблем функціонування сучасної системи соціальної діяльності в Україні є недостатня ефективність використання фінансових ресурсів. Значна частина соціальних видатків має переважно компенсаційний характер, тоді як інвестиційна складова соціальної політики залишається недостатньо розвиненою. Крім того, негативний вплив мають високий рівень залежності місцевих бюджетів від державних трансфертів, нерівномірність фінансового забезпечення територіальних громад, а також обмеженість альтернативних джерел фінансування соціальних програм.

У контексті оптимізації фінансово-економічних механізмів важливого значення набуває вдосконалення бюджетного планування у соціальній сфері. Одним із пріоритетних напрямів є впровадження програмно-цільового методу бюджетування, який дозволяє орієнтувати бюджетні видатки на досягнення конкретних соціальних результатів та підвищує рівень прозорості використання бюджетних коштів. Програмно-цільовий підхід сприяє посиленню контролю за ефективністю реалізації соціальних програм і дозволяє оцінювати результативність діяльності органів публічної влади.

В сучасних умовах значну увагу слід приділяти інноваційним фінансовим інструментам. До таких інструментів відносяться:

– Муніципальні облігації, які дозволяють акумулювати кошти для реалізації інфраструктурних проєктів. Вони сприяють підвищенню кредитоспроможності громади, водночас вимагають прозорої фінансової політики та довіри з боку інвесторів.

– Державно-приватне партнерство (ДПП), що поєднує ресурси громади та бізнесу. Механізм ДПП особливо ефективний у сферах модернізації комунальної інфраструктури, будівництва соціальних об'єктів, розвитку енергетики та транспорту.

– Цільові фонди розвитку, які можуть формуватися на рівні громади для фінансування стратегічних програм (наприклад, відновлення інфраструктури, енергоефективність, розвиток туризму).

– Краудфандинг і соціальне інвестування, що дають можливість залучати кошти від громадян, діаспори та соціально відповідального бізнесу. Успішні приклади таких ініціатив уже реалізуються в окремих українських громадах.[24]

Особливості застосування фінансових інструментів в умовах децентралізації та воєнних викликів відображено в табл.2.10

Таблиця 2.10

Особливості застосування фінансових інструментів в умовах децентралізації та воєнних викликів

Фінансовий інструмент	Механізм застосування	Потенціал для розвитку громади	Приклади використання
Бюджетне фінансування	Місцеві податки, збори, державні трансферти	Підтримка соціальної та інфраструктурної сфери, забезпечення базових потреб населення	Ремонт шкіл, лікарень, місцевих доріг
Державно-приватне партнерство (ДПП)	Спільні інфраструктурні проєкти з бізнесом	Реалізація масштабних проєктів без перевантаження бюджету, залучення експертизи приватного сектору	Будівництво спортивних комплексів, комунальних об'єктів
Цільові фонди	Державні та регіональні	Швидке реагування на кризові ситуації,	Відновлення житла та комунікацій після

відновлення	фонди для постраждалих територій	відновлення інфраструктури	руйнувань
Гранти та міжнародна технічна допомога	Фінансування проєктів розвитку від міжнародних організацій	Розширення ресурсної бази для інноваційних і соціальних проєктів	Енергоефективні програми, модернізація лікарень
Соціальне інвестування та краудфандинг	Залучення коштів від громадян та приватного сектору	Підвищення громадської активності, реалізація локальних ініціатив	Реконструкція дитячих майданчиків, культурних центрів

Джерело: побудовано автором на основі.[24]

Важливим напрямом оптимізації є розвиток фінансової децентралізації та посилення фінансової спроможності територіальних громад. У процесі реформування системи місцевого самоврядування громади отримали ширші повноваження у сфері управління соціальними послугами, однак їх фінансові можливості часто залишаються обмеженими. У зв'язку з цим актуальним є розширення власної дохідної бази місцевих бюджетів, удосконалення механізму міжбюджетного вирівнювання та стимулювання місцевого економічного розвитку.

Суттєвим резервом підвищення ефективності соціальної діяльності є залучення інструментів державно-приватного партнерства. Співпраця держави, бізнесу та громадських організацій дозволяє диверсифікувати джерела фінансування соціальних програм, підвищити якість соціальних послуг та залучити додаткові інвестиційні ресурси у соціальну сферу. Особливого значення це набуває в умовах післявоєнного відновлення України, коли державні фінансові ресурси є обмеженими.

Одним із сучасних напрямів оптимізації фінансово-економічних механізмів є цифровізація системи соціального управління. Впровадження електронних сервісів, автоматизованих систем обліку та цифрових платформ дозволяє мінімізувати адміністративні витрати, підвищити прозорість фінансових потоків та забезпечити адресність соціальної підтримки. Крім того, цифровізація сприяє зниженню корупційних ризиків і підвищенню якості управлінських рішень.

Перспективним напрямом також є розвиток соціального інвестування та використання інноваційних фінансових інструментів. До таких інструментів належать соціальні облигації, грантове фінансування, міжнародна технічна допомога, краудфандинг та муніципальні фонди розвитку. Їх застосування дозволяє залучати додаткові ресурси для реалізації соціальних програм і підвищувати стійкість системи соціального забезпечення.

Оптимізація нормативно-правового забезпечення фінансування соціальних програм в умовах євроінтеграції України передбачає приведення національного законодавства у відповідність до норм та стандартів Європейського Союзу (*acquis* ЄС). Цей процес базується на імплементації Угоди про асоціацію з ЄС та новій Національній програмі адаптації законодавства. [27,46]

Головні напрямки оптимізації включають наступні ключові аспекти:

1. Перехід до адресності та фінансової стійкості. Законодавча база вимагає трансформації пострадянської системи пільг. Замість загальних виплат фокус зміщується на посилення адресності соціальної допомоги, що зменшує навантаження на державний бюджет та відповідає європейським практикам соціального інвестування. [46]

2. Імплементація страхових механізмів. Пенсійна реформа -законодавче закріплення та розвиток накопичувальної системи пенсійного забезпечення для зменшення дефіциту солідарної системи (Пенсійного фонду).

Медичне страхування та соціальні послуги – удосконалення правового регулювання фінансування медичних послуг та інтеграція страхування від нещасних випадків згідно з європейськими директивами. . [27, 46]

3. Децентралізація та залучення фондів ЄС. Оптимізація нормативної бази передбачає передачу більших повноважень та фінансової відповідальності на місцевий рівень. Це дозволяє ефективніше використовувати кошти, а також створює необхідну базу для залучення структурних та інвестиційних фондів ЄС (зокрема в рамках програми *Interreg*) на реалізацію соціальних ініціатив.[27, 46]

4. Посилення контролю та прозорості. Законодавство у сфері публічних фінансів адаптується до вимог прозорості. Сюди входить впровадження відкритих

систем контролю за наданням послуг, що є обов'язковою вимогою для європейської інтеграції та виконання зобов'язань, пов'язаних з міжнародною фінансовою підтримкою (напр., інструмент Ukraine Facility).[27, 46]

Особливу увагу необхідно приділяти підвищенню ефективності фінансового контролю у сфері соціальної діяльності. Система фінансового моніторингу має бути орієнтована не лише на контроль цільового використання коштів, а й на оцінювання результативності соціальних програм та рівня досягнення соціального ефекту. У цьому контексті важливим є впровадження сучасних методів аудиту ефективності та системи індикаторів оцінювання якості соціальних послуг.

Таким чином, оптимізація фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності повинна здійснюватися комплексно та охоплювати вдосконалення бюджетного планування, розвиток фінансової децентралізації, цифровізацію соціальної сфери, залучення інноваційних фінансових інструментів і посилення ДПП. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності публічного управління соціальною сферою, зміцненню фінансової стійкості системи соціального захисту та забезпеченню належного рівня соціального добробуту населення.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження теоретичних, нормативно-правових та прикладних аспектів функціонування фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління України. За результатами проведеного дослідження досягнуто поставленої мети та вирішено визначені завдання, що дало змогу сформулювати такі висновки.

1. Встановлено, що соціальна діяльність є одним із ключових об'єктів публічного управління, оскільки охоплює систему суспільних відносин, спрямованих на забезпечення соціального добробуту населення, підтримку соціальної справедливості та реалізацію конституційних соціальних прав громадян. Соціальна діяльність характеризується багаторівневою структурою, яка включає соціальний захист, соціальне забезпечення, надання соціальних послуг, розвиток соціальної інфраструктури та соціальне партнерство. Визначено, що ефективність управління соціальною сферою безпосередньо залежить від узгодженості управлінських рішень, фінансової спроможності держави та якості міжінституційної взаємодії.

2. Дослідження сутності фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності дозволило визначити їх як комплекс взаємопов'язаних інструментів, методів, форм і важелів управління фінансовими ресурсами, які забезпечують реалізацію соціальної політики держави. До основних елементів таких механізмів віднесено бюджетне фінансування, державні соціальні фонди, систему соціального страхування, міжбюджетні трансферти, податкові інструменти, фінансовий контроль та інноваційні фінансові інструменти. Обґрунтовано, що в сучасних умовах особливого значення набуває поєднання бюджетних і небюджетних джерел фінансування соціальної сфери.

3. Аналіз чинної нормативно-правової бази засвідчив, що в Україні сформовано достатньо розгалужену систему правового регулювання соціальної

діяльності. Її основу становлять Конституція України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, закони України «Про соціальні послуги», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та інші нормативно-правові акти. Водночас виявлено наявність окремих проблем, пов'язаних із фрагментарністю нормативного регулювання, дублюванням повноважень окремих суб'єктів управління та недостатньою інтеграцією цифрових інструментів у процеси адміністрування соціальних видатків.

4. Проведений аналіз сучасного стану фінансування соціальної сфери у 2021–2025 роках показав, що соціальні видатки залишаються одним із найбільших напрямів бюджетних витрат держави. Водночас збройна агресія російської федерації проти України, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, осіб з інвалідністю та інших категорій отримувачів соціальної підтримки призвели до істотного зростання навантаження на державні та місцеві бюджети. Встановлено, що поряд зі збільшенням обсягів фінансування зберігаються проблеми нерівномірності розподілу ресурсів між територіальними громадами, недостатньої адресності окремих видів допомоги та залежності соціальної сфери від зовнішньої фінансової підтримки.

5. Дослідження зарубіжного досвіду дозволило встановити, що країни Європейського Союзу, США та Канада активно застосовують сучасні фінансові інструменти забезпечення соціальної діяльності, серед яких особливого поширення набули соціальні інвестиції, соціальні облігації, механізми державно-приватного партнерства, грантове фінансування та цифрові платформи управління соціальними послугами. Доведено, що адаптація окремих елементів зазначеного досвіду до українських умов може сприяти диверсифікації джерел фінансування соціальної сфери та підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів.

6. У результаті дослідження визначено стратегічні напрями оптимізації фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в Україні. До пріоритетних напрямів віднесено: розвиток цифрових

сервісів соціального управління; розширення функціональних можливостей платформи «Дія» для автоматизованого надання соціальних послуг; впровадження комплексної системи верифікації отримувачів соціальної підтримки; удосконалення програмно-цільового бюджетування; розвиток механізмів соціального інвестування та державно-приватного партнерства; посилення аналітичного супроводу прийняття управлінських рішень на основі сучасних цифрових технологій.

7. Обґрунтовано, що подальший розвиток системи публічного управління соціальною сферою має базуватися на принципах прозорості, адресності, результативності та фінансової стійкості. Особливої актуальності набуває перехід від моделі утримання соціальної сфери до моделі управління соціальними інвестиціями, яка передбачає орієнтацію не лише на фінансування поточних потреб, а й на створення умов для довгострокового розвитку людського капіталу.

Таким чином, результати проведеного дослідження підтверджують необхідність комплексної модернізації фінансово-економічних механізмів забезпечення соціальної діяльності в системі публічного управління України. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності використання бюджетних ресурсів, зміцненню фінансової стійкості соціальної сфери, покращенню якості соціальних послуг та забезпеченню належного рівня соціального захисту населення в умовах післявоєнного відновлення держави та подальшої європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Соціальна відповідальність держави як громадської організації та виконання нею зобов'язань в системі публічного управління та суспільних (громадських) відносин. *Аспекти публічного управління*. 12 (3) 2024. 30-35. DOI: <https://doi.org/10.15421/1530-352434>
2. Арабчук Я. І. Фінансова стабільність – запорука соціальної політики (ПФУ від респекту до панахиди). *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2021/33.pdf.
3. Білюга А. Поняття «соціальна гарантія» у контексті сучасної фінансової науки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1623/1560>.
4. Близнюк А. С., Войтенко А. Б. Правові основи оцінки ефективності публічного управління у соціальній сфері. *Інвестиції: практика та досвід* № 6. 2026 DOI: 10.32702/2306-6814.2026.6.320
5. Богуш Л.Г. Реформування процесів соціального забезпечення і захисту в Україні в контексті стратегічних світоінтеграційних пріоритетів. *Український економічний часопис*. Випуск 11, 2025 DOI: 10.32782/2786-8273/2025-11-3
6. Болотіна Н. Б. *Право соціального захисту України: навч. посіб.* К.: Знання, 2005. 615 с.
7. Бондар М. І., Цятковська О. В. Розкриття інформації про соціальне забезпечення у розпорядників бюджетних коштів. *Фінанси України*. 2021. № 12. С. 9–20.
8. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf.
9. Бражко О. В. Модернізація національної системи України соціального захисту населення в період воєнного стану. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. № 31. С. 31–34. URL:

<http://www.pagjournal.iei.od.ua/archives/2022/31-2022/5.pdf>.

10. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

11. Вийшли на нові цифри. У Мінфіні розповіли, що відбувається з доходами та видатками держбюджету. *Бюджет*. 16.11.2025. <https://biz.nv.ua/ukr/finance/derzhbyudzhnet-ukrajini-2025-dohodi-i-vidatki-zrosli-uesv-pidnyavsya-na-22-50550479.html>

12. Виноградчий В., Романів С. (2026). Аналіз сучасних методів управління фінансово-господарською діяльністю в органах соціального захисту населення. *Київський економічний науковий журнал*, (12), 16-20. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2026-12-2>

13. Відкрита енциклопедія Вікіпедія. <https://ua.wikipedia.org/wiki/>

14. Гордієнко В. Концептуальні засади розвитку соціальної сфери територіальних громад. *Аспекти публічного управління*, 12(3), 2024. С.70-76. <https://doi.org/10.15421/152439>

15. Грач Ю. В., Козаченко С. М., Комар Т. В., Ігумнова О. Б., Мельник Ж. В., Мельник Л. П., Олійник К. С., Раєвська Я. М., Руденок А. І., Співак В. І., Стинська В. В. Теоретичні та методичні аспекти соціальної діяльності: монографія / відп. ред. Л. О. Данильчук, Л. І. Романовська. Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2020. Т. 3. 282 с.

16. Дворецька Г. В. Соціологія. Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2001. <https://buklib.net/books/21973/>

17. Державні фінанси. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення: 25.04.2026)

18. Деякі питання електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів. Постанова Кабінету Міністрів України від 08 вересня 2016 року № 606. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.03.2026)

19. Дзюбенко О. В. Теоретико-методологічні засади соціальної діяльності: монографія. 2020

20. Жаворонок А. В. Фінансові механізми забезпечення соціального розвитку в умовах децентралізації влади. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua>

21. Замкова Н., Гнидюк І. Механізм фінансового забезпечення соціальних гарантій населення України. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. пр. IX Міжнар. наук.-практ. конф., 14-16 верес., 2021 р. / гол. ред. Н. Л. Замкова. Вінниця, 2021. Ч. 2. С. 118–127. URL: http://10.0.2.150/docs/Zbirnyky_konferents/2021/14-16.09.21%202.pdf.

22. Іванова А. Особливості забезпечення соціального захисту в умовах децентралізації бюджетних повноважень. *Світ фінансів*. 2021. № 1. С. 38– 47.

23. Івашова Л.М., Івашов М.Ф. Фінансові механізми реалізації соціальної політики держави: пільги та субсидії для населення. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління*. 2013. № 2. С. 34-42.

24. Квасній З. В. Оліховська М. В., Оліховський В. Я., Даниленко Ю. В. Інструменти фінансового забезпечення розвитку територіальних громад в умовах війни. *Публічне управління*. 2025. 3(44). 36-42. URL: <https://journals.mau.com.ua/index.php/public-management/article/view/5252> DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-3\(44\)-5](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2025-3(44)-5)

25. Кириленко О. П. Фінанси соціальної сфери: теорія і практика. Тернопіль : ТНЕУ, 2020

26. Клименко А. Сучасний стан правового регулювання соціального забезпечення громадян України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 6. С. 72–77.

27. Коваль О.М., Порайко У.М. Фінансово-економічні механізми та інструменти регіонального і місцевого управління: європейські практики реформування. *Міське самоврядування та територіальний розвиток*. 2021. 1. DOI: 10.52363/2414-5866-2021-1-32

28. Козьменко С., Качула С. Соціальні програми як інструмент бюджетної політики людського розвитку та оцінка їх ефективності. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2020. № 4. С. 74–87. URL:

<http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/228147>.

29. Коліушко І.Б. Виконавча влада та проблеми адміністративної реформи в Україні: Моногр. К.: Факт, 2002. 260 с.

30. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- ВР. Ст. 141. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254-к/96-вр#Text>

31. Крайник О. П. Державне регулювання фінансово-економічних механізмів розвитку соціальної інфраструктури регіону. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2022. № 29. С. 45–51

32. Кремень В. Г. Соціальна філософія: людина, суспільство, освіта. 2-е вид. К.: Т-во «Знання» України, 2011. 520 с. <http://library.hneu.edu.ua/storage/new-arrivals-books/March2021/kremen.pdf>

33. Криштанович М. Ф. Основна характеристика публічного управління у сфері фінансів України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. 5. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.5.3 URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/5_2020/5.pdf

34. Лисяк Л.В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Дніпропетровського університету*. Сер.: Економіка. 2017. Т. 25, вип. 11. С. 23–30.

35. Лібанова Е. М. Соціальна політика: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2016. 312 с.

36. Ліжевський А.Л. Публічне адміністрування у сфері соціального захисту населення: інституційно-змістовна характеристика. *Правові новели*. № 13 том 2. 2021. DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2021.13.2.16>

37. Лубкей Н. П., Крамарчук С. П. Формування ефективного фінансового механізму соціального захисту населення. *Інфраструктура ринку*. 2019. 8 Вип. 36. С. 327–332. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2019/36_2019_ukr/53.pdf.

38. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. - Вид. 2-ге, доп. та перероб. К.: Атіка, 2003. 576 с. <http://moodle.nati.org.ua/mod/resource/view.php?id=10641>

39. Мальований М.І. Оцінка бюджетного фінансування соціального

забезпечення в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень. 2020. № 1 (72). С. 116-135.

40. Мельничук Л.М. Модернізація державного управління соціальним розвитком регіонів в умовах децентралізації : дис.. д. наук. держ упр. спеціальність : 25.00.02. Київ : Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, 2019. С. 477

41. Міністерство соціальної політики України. Національна стратегія цифрової трансформації соціальної сфери: звіт за 2024–2025 роки. URL: <https://www.msp.gov.ua>.

42. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Міжнародний досвід надання соціальних виплат. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2021/81.pdf.

43. Модернізація системи соціального захисту в Україні: виклики та рішення : монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2023. 412 с.

44. Насібова О. В. Благодійність як джерело фінансових ресурсів соціального захисту населення. *Ефективна економіка*. 2020. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2020/62.pdf.

45. Насібова О. В. Державне фінансове регулювання системи соціальних послуг. *Підприємництво та інновації*. 2019. № 10. С. 154–159. URL: <http://ejournal.in.ua/index.php/journal/article/view/250/243>.

46. Непомнящий О., Дегтяр О. (2018). Основні тенденції та напрямки розвитку системи публічного управління соціально-економічними процесами України. *Публічне урядування*, 1 (11), 232-243. <https://journals.maup.com.ua/index.php/public-management/article/view/551> DOI <https://doi.org/10.31618/vadnd.v1i11.29>

47. Нікілева Л.О. Порівняльна характеристика фінансових моделей соціального забезпечення та захисту населення в Україні і світі. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2011. № 3 (48). С.76- 82.

48. Ніколіна І.І. Управління соціальною сферою регіону: монографія . Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ. 2015. 208 с. URL:

<https://ir.vtei.edu.ua/g.php?fname=25821.pdf>

49. Новікова В. М. Трансформація нормативно-правового забезпечення публічного управління соціальним розвитком. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2022. № 31. С. 82–88.

50. Новохатній Н. С. Проблеми фінансового забезпечення у сфері соціального захисту. Сучасний стан та перспективи розвитку фінансової системи України : зб. наук. пр. VI Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 14 черв. 2017 р. / голова ред. кол. І. В. Гнидюк. Вінниця, 2017. С. 216–220.

51. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. *Економіка & держава*. 2018. № 4. С. 131–136.

52. Олійник С. Дослідження особливостей типових моделей публічного управління. *Публічне урядування*, 2020 3 (23), 196-209. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-3\(23\)-196-209](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-3(23)-196-209)

53. Орел О. В. Пріоритети ресурсного забезпечення публічного управління в територіальних громадах. *Економіка, управління та адміністрування*, 2024. 4(110), 195–203. [https://doi.org/10.26642/ema-2024-4\(110\)-195-203](https://doi.org/10.26642/ema-2024-4(110)-195-203)

54. Осіпова Л. В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні у контексті євроінтеграції. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України : зб. наук. пр. VI Міжнар. наук.-практ. конф. 17-19 верес. 2018 р. Вінниця, 2018. Ч. II. С. 258–267.

55. Основи публічного управління та адміністрування : навч. посіб. для здобувачів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» / П. С. Покатаєв, М. А. Латинін, С. В. Степаненко, Г. П. Пасемко, О. М. Таран. Харків: ТОВ «Оберіг», 2024. 240 с. https://duikt.edu.ua/uploads/l_1359_76599186.pdf

56. Офіційна сторінка Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України. <https://www.msp.gov.ua>

57. Офіційна сторінка Міністерства у справах ветеранів <https://mva.gov.ua>

58. Панчишин Б. І. Підвищення ефективності публічного управління

фінансуванням розвитку територіальних громад. Вісник Херсонського національного технічного університету Публічне управління та адміністрування. Том 2 № 1(92) (2025). DOI:<https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.1.2.43>

59. Письменна Т., Лубкей Н. Фінансові аспекти реалізації соціальних проектів в умовах поширення соціальних ризиків. *Світ фінансів*. 2020. № 4. С. 56–68.

60. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 20.04.2026)

61. Посаднєва О. М., Смолієнко В. О. Аналіз впливу міжнародної допомоги на ресурсну базу державного бюджету України. *Сталий розвиток економіки* № 2 (53), 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-46>

62. Про верифікацію та моніторинг державних виплат: Закон України від 03.12.2019 № 324-IX <https://ips.ligazakon.net/document/T190324> (дата звернення 20.04.2026)

63. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text> (дата звернення 20.04.2026)

64. Про затвердження Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу (acquis ЄС): Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2026 р. № 438 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2026-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.04.2026)

65. Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 19.04.2023 № 130-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1169-23#Text> (дата звернення: 17.03.2026)

66. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення 20.04.2026)

67. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 20.04.2026)

68. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення 20.04.2026)

69. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 20.04.2026)

70. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення 20.04.2026)

71. Прокопчук О. Соколюк С., Коротєєв М. Бондаренко Н. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка» Випуск 21 (42), 2025 DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-21\(42\)-11](https://doi.org/10.33296/2707-0654-21(42)-11)

72. Простір психологів. Соціальна діяльність особистості. <https://psychology.space/psypedia-post/soczialna-diyalnist-osobystosti/>

73. Пукір Д. Стратегічне планування державної соціально-економічної політики у період післявоєнної розбудови в Україні. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*, 2025 (14), 102–109. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-14-102-109>

74. Роледерс В. В., Кукель Г. С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 10. С. 49–54. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/10_2019/11.pdf.

75. Сивульська Н.М, Славкова А. А. Соціальний бюджет України: основні тенденції останніх років та реалії під час війни. *Економіка та суспільство*, 2024. №59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-154>

76. Сизон В. Г. Інституційні механізми публічного управління соціальним розвитком громад у післявоєнний період. *Філософія та управління*. 2025. 5(9). DOI: 10.70651/3041- 248X/2025.5.08

77. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні: реальний стан та перспективи реформування. К.: *Центр громадської експертизи*, 2009. 104 с. Бібліографія: с. 104.
https://www.irf.ua/files/ukr/programs_law_areas_publ_2028_ua_law.pdf
78. Толуб'як В. С., Джегур Г. В. Механізм забезпечення соціального захисту громад в умовах децентралізації влади: адаптація до нових потреб. *Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека»*. № 3 (56), 2025 URL: DOI: 10.25313/2617-572X-2025-3-10838
79. Томашевська А. В. Бюджетні та інвестиційні механізми залучення фінансування проєктів соціальної дії в територіальних громадах. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. № 29. С. 79–84. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/29-2022/15.pdf>.
80. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників (укр/рос) : Хартія Європейського співтовариства від 09.12.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text
81. Черничко Т. В., Чорій Ю.Ю. Соціально-економічний розвиток територіальних одиниць в умовах інклюзивної економіки. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_1_28
82. Чугунов І., Качула С. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 2. С. 87–98. 130.
83. Чугунов І., Насібова О. Еволюція фінансового забезпечення соціального захисту населення. *Вісник КНТЕУ*. 2020. № 4. С. 106–120. 131.
84. Чугунов І., Насібова О. Фінансові імперативи розвитку соціального захисту населення. *Вісник КНТЕУ*. 2021. № 2. С. 114–130.
85. Юрчик Г. Фінансування видатків соціального призначення: структурнодинамічні особливості та вплив на соціальні індикатори в Україні та ЄС. *Україна: аспекти праці*. 2021. № 2. С. 32–42.
86. Open budget. Офіційний державний вебпортал, <https://openbudget.gov.ua/nationalbudget/incomes>
87. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) – *Social Impact: Building the Evidence Base*, OECD Publishing, Paris.

<http://dx.doi.org/10.1787/9789264233430-en>

88. UK Government – Social Impact Bonds (Партнерства соціальних результатів – GOV.UK <https://www.gov.uk/guidance/social-outcomes-partnerships>

89. Harvard Kennedy School Government Performance Lab https://govlab.hks.harvard.edu/?utm_source=chatgpt.com

90. World Bank – Green Bonds <https://treasury.worldbank.org/en/about/unit/treasury/ibrd/ibrd-green-bonds>

91. European Investment Bank – Public-Private Partnerships <https://www.eib.org/en/products/advisory-services/epec/index>

92. European Commission – Digital Economy and Society Index. https://commission.europa.eu/index_en

93. Central Provident Fund Board Singapore <https://www.cpf.gov.sg/member>

ДОДАТКИ

до кваліфікаційної роботи бакалаври
на тему: Удосконалення фінансово-економічних механізмів забезпечення
соціальної діяльності в системі публічного управління
здобувачки вищої освіти Петрової Ольги Михайлівни

Зарубіжний досвід застосування інноваційних фінансових інструментів у соціальній діяльності

Країна	Інноваційний фінансовий інструмент	Сфера застосування	Основні результати та переваги
Велика Британія	Соціальні облигації впливу (Social Impact Bonds, SIB)	Соціальна адаптація колишніх ув'язнених, профілактика рецидивної злочинності	Зниження рівня повторної злочинності, залучення приватних інвесторів до фінансування соціальних програм, орієнтація на досягнення конкретних соціальних результатів
США	Соціальні облигації впливу, соціальне інвестування	Освіта, боротьба з бездомністю, підтримка молоді з груп ризику	Підвищення ефективності соціальних програм, скорочення бюджетного навантаження, покращення якості соціальних послуг
Канада	Соціальні інвестиційні фонди	Соціальна підтримка населення, зайнятість	Розвиток партнерства між державою та приватним сектором, стимулювання соціального підприємництва
Німеччина	Державно-приватне партнерство (PPP), зелені облигації	Охорона здоров'я, соціальна інфраструктура, екологічні проекти	Модернізація соціальної інфраструктури, залучення інвестицій, підвищення якості соціальних послуг
Франція	Зелені облигації (Green Bonds)	Енергоефективність, соціальне житло, транспорт	Фінансування екологічних та соціальних проектів, розвиток сталої економіки
Швеція	Соціальне інвестування, грантове співфінансування	Соціальне підприємництво, соціальний захист населення	Підвищення рівня соціального забезпечення, підтримка інноваційних соціальних ініціатив
Нідерланди	Державно-приватне партнерство (PPP)	Освіта, медицина, соціальні послуги	Оптимізація бюджетних витрат, підвищення ефективності управління соціальною сферою
Естонія	FinTech та цифрові платформи	Електронні соціальні послуги, цифровізація державних виплат	Підвищення прозорості соціальних виплат, зниження адміністративних витрат, мінімізація корупційних ризиків
Сінгапур	Державні соціальні накопичувальні фонди	Пенсійне забезпечення, охорона здоров'я, житлові програми	Забезпечення фінансової стійкості соціальної системи, зниження навантаження на державний бюджет
Австралія	Соціальні облигації впливу	Підтримка сімей, охорона здоров'я, соціальний захист дітей	Підвищення адресності соціальної допомоги, ефективне використання бюджетних ресурсів

Типи фінансової допомоги для України

Тип допомоги	Визначення	Яким чином надається	Приклад
Гранти	Безповоротний фінансовий внесок	Грантові внески до трастового фонду Світового банку для України	1. Від США: через проект PEACE в Україні, реалізований Світовим банком, США надали \$7,3 млрд для компенсації соціальних витрат 2. Від ЄС: надав гранти та субсидії для покриття відсоткових платежів за кредитами, зокрема в межах інструменту MFA+
Гарантії	Зобов'язання третьої сторони покрити ризику, пов'язані з наданням кредиту Україні.	Забезпечує доступ до ринків на більш вигідних для позичальника умовах Кредитування через Трастовий фонд ADVANCE	Велика Британія та Японія надали гарантії на суму \$1,05 млрд для фінансування Світового банку, спрямованого на підтримку України
Кредити	Поворотний фінансовий внесок, який надається за різними умовами (методи погашення, відсоткові ставки, період надання)	Безпосереднє надання позики від кредитора для України Кредити макрофінансової допомоги ЄС	1. Макрофінансова допомога ЄС: у 2022 році ЄС надав Україні €11,6 млрд у вигляді кредитів; у 2023 році – €18 млрд через інструмент MFA+ 2. Міжнародний валютний фонд (МВФ): у березні 2023 року МВФ затвердив 4-річну програму розширеного фінансування (EFF) на суму \$15,6 млрд; станом на грудень 2024 року Україна отримала \$10,1 млрд за цією програмою 3. Світовий банк: у грудні 2024 року Світовий банк схвалив \$2,05 млрд для України, включаючи перші кошти з нового \$20-мільярдного фонду США
Своп-лінії	Двостороння угода між центральними банками про обмін валют	Угода між двома центральними банками різних країн про взаємний обмін валют за фіксованими курсами	Своп-лінія на 1 млрд доларів США, надана Польщею Україні для підтримки валютної ліквідності

Джерело: [61]